

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

**Intertekstualnost i metatekstualnost u
romanu "Puslu Kitalar Atlası" İhsana
Oktaya Anara**

Mentorica:

Doc.dr. Edina Nurikić

Kandidatkinja:

Naida Osmić

Sarajevo, maj 2024. god.

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF ORIENTAL PHILOLOGY

FINAL WORK

**Intertextuality and metatextuality in the
novel "Puslu Kitalar Atlası" by İhsan
Oktay Anar**

Mentor:

Doc.dr. Edina Nurikić

Student:

Naida Osmić

Sarajevo, May 2024. god.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Pojam tekstualnosti.....	5
2.1. Tekst i intertekst	7
2.2. Dva tipa intertekstualnosti.....	9
2.3. Tekst i metatekst	11
3. İhsan Oktay Anar – život i djelo	13
3.1. Biografski podaci o piscu	13
3.2. Književni razvoj.....	14
4. Tematske i stilske karakteristike romana „Puslu Kıtalar Atlası“	18
5. Intertekstualnost u djelu „Puslu Kıtalar Atlası“	20
5.1. Intertekstualnost sa referencom na jezične elemente.....	21
5.2. Intertekstualnost koja se referira na historijske i sakralne elemente	33
6. Metatekstualnost u djelu „Puslu Kıtalar Atlası“	39
7. Zaključak	44
Sažetak.....	45
Summary	46
Literatura.....	47
Korpus.....	48
Internet izvori.....	48

1. Uvod

Roman *Atlas maglovitih kontinenata* (*Puslu Kitalar Atlası*) prvi je roman renomiranog pisca savremene turske književnosti İhsana Oktaya Anara, prvi put objavljen 1995. godine. Riječ je o romanu koji je od tada u Turskoj doživio preko pedeset izdanja, a preveden je na preko 20 svjetskih jezika. Svojim književno-estetskim dometom naišao je na veliki odjek kako među čitateljstvom tako i u književnoj kritici. Ovaj postmoderni roman privlači pažnju svojim slojevitim metafizijskim pripovjedačkim postupkom u kojem preispituje granice fikcijskog i fakijskoga. U takvoj pripovjedačkoj mreži romana prepoznati su mnogi intertekstualni i metatekstualni odnosi sa drugim književnim i neknjiževnim registrima kao i brojne reference na bajke, elemente iz folklora, sakralne tekstove, filozofske tokove i sl. U ovom radu nastojat ćemo istražiti navedene elemente na teorijskim osnovama poststrukturalizma u svjetlu pojmova intertekstualnosti i metatekstualnosti koje su razvili poststrukturalistički književni teoretičari 20. stoljeća kao što su Julia Kristeva i Ronald Barthes. Kako bismo rasvijetlili upotrebu intertekstualnih i metatekstualnih motiva u predmetnom romanu ponudit ćemo primjere iz korpusa na turskom jeziku u prijevodu na bosanski jezik.

Teoretiziranje pojmova intertekstualnosti i metatekstualnosti javlja se u vrijeme razvoja postmoderne književnosti kao način na koji se autori postmodernih djela suprotstavljaju tradiciji. Naznake postojanja intertekstualnosti bile su prisutne i nešto prije perioda postmoderne književnosti, ali se konkretan pojam definirao u postmoderni. Književni teoretičari tog perioda pojam intertekstualnosti objašnjavaju ističući da ni jedan tekst nije u potpunosti originalan, nego da, ipak, svaki tekst sadrži djeliće nekog prethodnog teksta, odnosno napisan je po uzoru na neki drugi tekst. S druge strane, metatekstualnost je termin koji se odnosi na odnos teksta prema sebi samom, o čemu će se detaljno govoriti.

U prvom dijelu ovog magistarskog rada govorit ćemo o teorijskoj aparaturi koju ćemo koristiti prilikom analize romana *Atlas maglovitih kontinenata* kroz pojmove tekstualnosti, intertekstualnosti i metatekstualnosti referirajući se na djela autora kao što su Ronald Barthes, Julia Kristeva, Dubravka Oraić-Tolić, Pavle Pavličić, Viktor Žmegač i drugi. U drugom dijelu rada govorit ćemo o autoru romana *Puslu Kitalar Atlası* (*Atlas maglovitih kontinenata*), İhsanu Oktayu Anaru, tačnije, o njegovom životu i radu. Glavni dio rada bit će fokusiran na interpretaciju romana, predstavljanje reprezentativnih odlomaka, likova i događaja koji će rasvijetliti intertekstualne i metatekstualne odnose u romanu.

2. Pojam tekstualnosti

Kada bismo trebali definirati pojam „teksta“, onda bismo, prema hrvatskoj enciklopediji, mogli reći da je tekst osobit slijed riječi i oznaka nekog rukopisa ili knjige, odnosno sama knjiga ili rukopis. U užem smislu, tekst je glavnina sadržaja neke knjige ili izdanja, uz fusnote, glosare, komentare, kazala i sl.¹

S druge strane, kada se spomene teorija teksta, neizbježno je spomenuti Rolanda Barthesa, te njegove eseje iz sedamdesetih godina u kojima je izrazio neke od temeljnih poststrukturalističkih misli o pojmu teksta. Njegove teze o tekstu mogu se pronaći u njegovom eseju „Od djela do teksta“ objavljenom 1971. godine. U svom eseju Barthes iznosi antitezu između djela i teksta, te navodi da je djelo završena, zaključena knjiga, mogli bismo reći fizički predmet koji možemo pronaći na polici za knjige, dok je tekst ono što čitalac stvara svojim aktivnim udjelom, nešto što se ne može svesti na jednoznačno tumačenje, nego je mnogoznačno, te je nešto što, prema njegovim riječima, predstavlja istinsku eksploziju značenja. Pritom se Barthes poziva i na samu etimologiju riječi tekst od latinskog *texere* što znači tkati, plesti, pa je prema tome i ono što čitam tek djelić pletiva koje je već ranije postojalo i koje će u daljnjim modifikacijama postojati nakon teksta s kojim sam upravo suočen.² Ta činjenica Barthesa dovodi do zaključka da je tekst pluralan, što bi značilo da je to mnoštvo značenja koje se ne može reducirati, a to je ono što poststrukturalisti zovu diseminacijom. On ističe daje iluzorno vjerovati u originalnost nekog teksta koji je redovito satkan od djelića prošlosti te sam predstavlja neku vrstu šafeta prema budućem tekstu.³

Beker ističe da je Barthes svoju teoriju o tekstu proširio u članku "Teorija o tekstu", objavljenom 1973., te da se to proširenje teorije temelji na onom što Barthes naziva krizom znaka. Ta kriza je, navodi, izazvana tendencijama suprotnim klasicizmu kada se za znak smatralo da je čvrsta cjelina, odnosno zaključni karakter koji je onemogućivao bilo kakve promjene ili lutanja. Ta stabilnost znaka je dovedena u pitanje, za označitelja se otkrilo da nije vezan uz označeno, nego da pliva, i da je često dvosmislen i višesmislen. Tekst je zbir takvih znakova, a sam tekst je opet fragment jezika. U svojoj teoriji o tekstu Barthes navodi pet

¹ Tekst. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60685>. Pristupljeno 10. 08. 2023.

² Miroslav Beker, Milivoj Solar, *Intertekstualnost & Intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988, str.. 11.

³ *Ibid*, str.. 11.

osnovnih elemenata: praksu označavanja, produktivnost, signifikance (sposobnost stvaranja mnogoznačnosti), genotekst, fenotekst i intertekstualnost.⁴

Detaljnije informacije o podjeli pripovjednog teksta Beker nalazi u drugom eseju Rolanda Barthesa pod nazivom „Uvod u strukturalnu analizu pripovjernih tekstova“. Roland Barthes ističe tri razine opisa pripovjednog teksta : funkcija, radnja i pripovijedanje.⁵ Vladimir Biti navodi da Barthes najprije objašnjava funkciju kao najmanju i osnovnu jedinicu pripovjednog teksta, odnosno ističe važnost funkcionalnog karaktera određenog segmenta priče. Potom, funkcije dijeli na dvije razine, od kojih se prva odnosi na metonimiju i označava da je sve u tekstu važno i ima značenje. S druge strane, *indicije* su metaforičke i odnose se na precizno određen pojam koji je važan za smisao teksta, kao što su karakterne indicije koje se odnose na likove ili informacije koje su u vezi s njihovim identitetom.⁶ Druga razina pripovjednoga teksta je, prema Barthesu, navodi Biti, radnja. Oslanjajući se na Aristotelovu *Poetiku*, Barthes navodi da priča može postojati bez karaktera, dok karakter bez priče ne može, te je na taj način lik podređen radnji.⁷ Tek se kasnijim razvojem književnosti likovi, koji su do tada predstavljali samo ime, počinju psihološki razvijati te oni preuzimaju glavnu bit nekoga teksta i postaju značajniji od radnje, odnosno postaju nosioci radnje.⁸ Kada objašnjava pripovijedanje kao treću razinu pripovjednog teksta, Barthes prvobitno navodi da je i sam pripovjedni tekst, homologno, kao objekt, ulog komunikacije: u njemu postoje odašiljalac i primalac.⁹ Također ističe da je pripovjedač onaj koji je uvijek vidljiviji od čitatelja, te potom navodi tri koncepcije pripovjedača. Prema prvoj koncepciji, odašiljač je autor koji piše pripovjedni tekst u ime jednoga *ja* koje je izvan njega. Prema drugoj koncepciji pripovjedač je neka vrsta totalne svijesti, odnosno pripovjeda priču iz pozicije koja je nadmoćna, odnosno odašilje poruku sa višeg stajališta, kao što je stajalište Boga. U toj vrsti pripovijedanja, pripovjedač se istovremeno nalazi unutar i izvan likova, s obzirom na to da zna sve što se između njih zbiva, a ipak se ne poistovjećuje ni sa jednim od njih. Treća vrsta pripovjedača je

⁴ Miroslav Beker, Milivoj Solar, *Intertekstualnost & Intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988, str.. 12.

⁵ Ronald Barthes, *Uvod u str.ukturalnu analizu pripovjernih tekstova*, 1992, u V. Biti : *Suvremena teorija pripovijedanja*. Globus, Zagreb, str.. 53

⁶ Ibid str.. 56

⁷ Ibid, str.. 64.

⁸ Ibid, str.. 64-65.

⁹ Ibid, str..68.

onaj koji ograničava svoje pripovijedanje na likove, odnosno na sve ono što likovi i sami mogu primijetiti.¹⁰

Shodno svemu navedenom, može se reći da stvarna funkcija bilo kojeg pripovjednog teksta nije da čitatelja upućuje na realnost, nego da stvori tekst koji će ga zainteresovati i navesti na daljnje čitanje.

Ono o čemu ćemo posebno govoriti u narednom potpoglavlju jeste intertekstualnost, a koja predstavlja prožimanje između tekstova, prema teoretičarima strukturalizma koji pojam teksta izričito odvajaju od pojma djela, te smatraju da značenje teksta nije univerzalno, već da svaki tekst ima više značenja i određuju ga otvorenim sistemom koji prima elemente prošlih tekstova. Ti su elementi, naprimjer, „prošli citati, dijelovi kodova, formula i društvenih upotreba riječi.“¹¹

2.1. Tekst i intertekst

Intertekstualnost je termin koji se u književnoj teoriji pojavio 1960-ih, a kojim se označavaju odnosi među tekstovima. Nastao je u trenutku krize značenja, samostalnosti i referentnosti teksta, kada se on pretvara u otvoreni fragment slobodan za odnose s drugim tekstovima. Intertekstualno djelo se može promatrati kao presjecište većeg spleta tema, kodova i postupaka.¹² Važno je kazati da su u semiotiku¹³, pojam intertekstualnosti unijeli Roland Barthes i književna teoretičarka Julija Kristeva, a koji se kasnije vezuje uglavnom za poststrukturalističku teoriju. Julija Kristeva iznijela je svoje gledište po kojem svaki tekst ima dva nivoa tumačenja. Prvi nivo je horizontalni i povezuje autora i čitaoca teksta, dok drugi nivo povezuje tekst sa drugim tekstovima. Ono što ova dva nivoa dijele jesu već postojeća pravila, od kojih zavisi svaki tekst i njegov čitalac. Kristeva tvrdi, kao i poststrukturalisti, da svaki tekst nastaje pod uticajem već postojećeg univerzuma diskursa. Iz ovog proizilazi da, umjesto proučavanja struktura teksta koje uslovljavaju i oblikuju tekst, treba proučavati kako su te

¹⁰ Ronald Barthes, *Uvod u strukturalnu analizu pripovjednih tekstova*, 1992, u V. Biti : *Suvremena teorija pripovijedanja*. Globus, Zagreb, str.. 68-69.

¹¹ Miroslav Beker, Milivoj Solar, *Intertekstualnost & Intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988, str.. 9.

¹² Intertekstualnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27671>. Pristupljeno 13. 9. 2023.

¹³ Semiotika , u modernom smislu, disciplina temeljena na filozofiji, logici i spoznajnoj teoriji koja proučava znakovne sustave općenito. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55345>. Pristupljeno 04.10.2023.

strukture nastale. Dakle, pažnju bi trebalo usmjeriti ka ranijim tekstovima koji su usloveli nastanak sadašnjih.¹⁴

Također, u nastavku želimo iznijeti definiciju intertekstualnosti prema francuskom teoretičaru L. Jennyju. Dakle, prema L. Jennyju intertekstualnost je općenito postupak remećenja reda, poretka, konvencije te potječe iz stajališta savremenih teorija da se književna istina može prikazati tek iz više uglova. Zadatak je tog postupka da se spriječi uspavlivanje značenja, da se postupkom transformacije otkloni trijumf klišeja. Shvaćen na taj način, proces/postupak intertekstualnosti postaje srodan procesu očuđavanja značenja kojemu je cilj vrlo sličan.¹⁵

Prema R. Barthesu svaki je tekst intertekst, jer se u njemu nalaze elementi prijašnjih tekstova i okolišne kulture. Nasuprot tradicionalnom mišljenju da je značenje svakog teksta autonomno, pojam intertekstualnosti ustrajava na isprepletenosti te međusobnoj prožetosti i zavisnosti značenja.¹⁶ Miroslav Beker prenosi da je Ronald Barthes u svojim esejima isticao pluralnost teksta te pojašnjavao da je originalnost teksta nemoguća. Barthes je, navodi Beker, insistirao na činjenici da je svaki tekst satkan od djelića prošlosti i da predstavlja neku vrstu štafete prema budućem tekstu. Također ističe da se u tom slučaju ne radi o tekstu koji duguje svoje porijeklo nekom određenom autoru iz prošlosti, kao što je, upoređuje Barthes, prenosi Beker, Shakespeare većinu svojih fabula preuzeo od određenih autora i djela, nego su to teme, motivi, izrazi i postupci koji se ponavljaju i modificiraju iz jednog djela u drugo, iz jedne generacije autora u drugu.¹⁷ Dakle, književni tekst stupa u odnos s drugim tekstovima već zbog toga što pripada književnosti; ali i obratno: on pripada književnosti zato što uspostavlja veze s drugim tekstovima. Te su veze raznovrsne, književno je djelo povezano s drugim djelima zato što pripada literaturi određenoga jezika, zato što pripada jednoj epohi, zato što pripada nekome žanru, zato što je pisano nekim stihom, a i zato što govori o nekoj temi. Mogao bi se nabrojiti još niz elemenata koji povezuju svaki književni tekst s drugim književnim tekstovima.¹⁸ U

¹⁴ Ljubomir Maširević, *Kultura intertekstualnosti*, Čigoja, Beograd, 2022, str.. 422-423

¹⁵ Miroslav Beker, Milivoj Solar, *Intertekstualnost & Intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988, str.. 14.

¹⁶ Intertekstualnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27671> . Pristupljeno 13. 9. 2023.

¹⁷ Miroslav Beker, Milivoj Solar, *Intertekstualnost & Intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988, str.. 11.

¹⁸ Pavao Pavličić, „Intertekstualnost i intermedijalnost tipološki ogled“ u *Intertekstualnost & Intermedijalnost*, ur. Zvonko Maković, Magdalena Medarić, et al, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988, str..157. (U tekstu kao: Pavličić, Intertekstualnost i intermedijalnost)

nastavku ćemo govoriti o uvjetima koje književni tekstovi moraju ispuniti jedni prema drugima, kako bismo bolje razumjeli podjelu intertekstualnosti.

2.2. Dva tipa intertekstualnosti

Kao što smo prethodno spomenuli, postoje određeni uvjeti koje književni tekstovi moraju ispuniti kako bi se uopće moglo govoriti o njihovoj intertekstualnosti. Te uvjete je detaljno objasnio hrvatski književnik Pavao Pavličić. Naime, Pavličić smatra da kod prvog uvjeta, odnos književnog teksta prema drugim tekstovima mora biti vidljiv, premda može biti donekle prikriven. Može se raditi o sličnosti među književnim djelima, o aluziji jednoga na drugo, o međusobnom citiranju, polemici i slično; uvijek, međutim, mora postojati mogućnost da se ta veza uoči i razumije. To znači da npr. veza nekoga teksta na našem jeziku s nekim djelom iz japanske ili indijske književnosti neće biti primijećena, pa se zato, praktički, neće ni ostvariti.¹⁹

Drugi uvjet je da taj odnos mora biti ostvaren određenim sredstvima. Za ta je sredstva bitno da su zajednička oboma književnim djelima među kojima se uspostavlja odnos i da leže u domeni eminentno književnih postupaka. Prema tome, za uspostavljanje takve veze nije dovoljno da jedno djelo samo spomene naslov drugoga, ili da npr. u jednome romanu likovi raspravljaju o drugome romanu, pjesmi ili drami. Potrebno je da se oba djela služe sličnim - a prepoznatljivim - stilskim, kompozicijskim ili nekim drugim postupkom, ili da jedno djelo komentira ili parafrazira postupke drugoga, kako bi se intertekstualni odnos doista uspostavio.²⁰

Treći uvjet je da ta veza mora biti ispunjena značenjem: činjenica da se među tekstovima uspostavlja neki odnos mora novome djelu pridodati neku novu dimenziju, tako da se bez uočavanja te dimenzije djelo ne može potpuno razumjeti.²¹

S obzirom na smjer uspostavljanja intertekstualnih veza, trebalo bi razlikovati dvije mogućnosti. U jednim se slučajevima te veze uspostavljaju u vremenskome smislu horizontalno, a u drugome vertikalno. Zato bismo jedne mogli nazvati sinhronijskima, a druge dijahronijskima.²²

¹⁹ Pavličić, *Intertekstualnost i intermedijalnost*, str.. 157

²⁰ Ibid, str.. 157

²¹ Pavličić, *Intertekstualnost i intermedijalnost*, str.. 157

²² Ibid, str.. 158

Sinhronijski književni tekst uspostavlja vezu s drugim tekstovima koji spadaju u krug iste poetike ili se prema toj poetici orijentiraju. Djelo tada stupa u dijalog ili u polemiku s drugim djelom koje smatra dijelom vlastitoga vrijednosnog sistema. Može književni tekst stupiti u dijalog i s tekstovima koji pripadaju poetikama drugačijim od njegove vlastite, ali će to uvijek činiti s obzirom na poetiku kojoj sam pripada.

Dijahronijski se intertekstualni odnosi uspostavljaju s tekstovima prošlih epoha i drugačijih poetika. Takva veza podrazumijeva, kao bitnu svoju komponentu, da među dvjema djelima postoji vremenski razmak i upravo je taj razmak bitan za doživljaj takve veze kao poetski funkcionalne. Ako današnji pjesnik uzme da piše pjesmu u dvostruko rimovanom dvanaestercu, onda on priziva u čitateljevu svijest onaj kontekst iz kojeg taj stih dolazi, pa možda i neki pojedinačni tekst; ali, u tome prizivanju važnu ulogu igra činjenica da je riječ o stihu koji se upotrebljavao nekada davno, a danas se više ne upotrebljava, kao i činjenica da se između dvaju tekstova stere široko polje različitih književnih događaja i da i pisac i čitalac imaju o njima neko iskustvo; na taj način i to iskustvo igra svoju, teško odredivu, ali ipak neporecivo važnu ulogu u toj vezi. Takvo uspostavljanje intertekstualnog odnosa dešava se, dakle, također s obzirom na neku poetiku. Ona tom činu pruža opravdanje, ona ga obrazlaže kao nešto prihvatljivo, poetski funkcionalno i žanrovski odredivo. Upravo je poetika onaj faktor koji ocrta krug starih tekstova s kojima se intertekstualna veza može uspostaviti, kako s obzirom na njezinu uočljivost tako i s obzirom na njezinu poetsku funkcionalnost. Veza se, načelno govoreći, može uspostaviti samo s onim tekstovima koji se u trenutku nastanka novog djela smatraju dovoljno poznatima i ujedno na bilo koji način relevantnima.²³

I sinhronijski i dijahronijski tip intertekstualnosti, naime, zasnovani su na svojoj uočljivosti: oni uvijek funkcioniraju kao signali kojima se u svijest prizivaju drugi tekstovi, da bi s primarnima činili cjelinu doživljaja. Koja će od tih dviju mogućnosti - sinhronijska ili dijahronijska - biti češća ili važnija, odlučuje poetika koja u jednome razdoblju vlada. Upravo zato, kao što se pojedina razdoblja razlikuju po svojim poetikama, tako se razlikuju i po tipovima intertekstualnosti koji se u njima javljaju.²⁴

Pored Pavličića, detaljnije se pojmom intertekstualnosti bavila i Dubravka Oraić Tolić koja navodi da postoje dva tipa intertekstualnosti, odnosno eksplicitni i implicitni tip. Autorica navodi da aluzije i tekstove koji upućuju na neki drugi tekst određujemo kao implicitne tipove

²³ Pavličić, *Intertekstualnost i intermedijalnost*, str..158

²⁴ Ibid, str..159

intertekstualnosti, dok konkretno citiranje nekih prošlih tekstova spada pod eksplicitne tipove intertekstualnosti.²⁵

S obzirom na to da se tema kojom se bavimo u ovom magistarskom radu, pored intertekstualnosti dotiče i metatekstualnosti, u narednom potpoglavlju ćemo definirati pojam metateksta.

2.3. Tekst i metatekst

Veoma je važno dati definiciju pojma metatekstualnost, kao i njegovo značenje, kako bi čitatelj ovog rada bolje shvatio primjere koji se odnose na ovaj pojam, a koje ćemo ponuditi u ovom radu. Metatekst predstavlja dio teksta ili tekst koji se odnosi na kakav drugi tekst o kojem govori, a da ga pritom nužno ne citira. Metatekst je eksplicitni književnokritički komentar uključen u književni tekst koji problematizira samu tekstualnost, odnosno osvještava odnos teksta i izvantekstovne zbilje tematizacijom književnih postupaka. Iako je sam pojam nastao radi opisa postmodernističke književnosti, često se primjenjuje i na tekstove prijašnjih razdoblja.²⁶ Jedan od književnika koji je nastojao dati definiciju metatekstualnosti je i Vladimir Biti, koji u svom *Pojmovniku suvremene književne teorije* navodi sljedeću definiciju metatekstualnosti: „Dimenzija kojom iskaz ili tekst upozorava na situaciju, kontekst ili subjekt vlastita iskazivanja, na vlastitu kompoziciju, strukturu, kod, propozicijsku ili žanrovsku pripadnost; općenito, dakle, kojom tematizira neka svoja obilježja.“²⁷

Nakon što smo definirali metatekstualnost, sada ćemo nešto kazati o jednoj od prvih teoretičarki koja se bavila pitanjem metatekstualnosti. Naime, teoretičarka Linda Hutcheon je u svojem djelu *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox* razradila oblike i razvoj metatekstualnosti u književnim tekstovima. Ona smatra da je metatekstualnost samo jedan od oblika postmodernizma. L. Hutcheon izdvaja dvije vrste metanarativnih romana. U prvu vrstu se svrstavaju metanarativni romani koji upućuju na sebe, na vlastiti proces pripovijedanja i narativnih struktura, a u drugu vrstu metanarativni romani koji upućuju na vlastiti pripovijedni jezik i na svoje postojanje u jeziku. Jedna od ponuđenih definicija metatekstualnosti govori

²⁵ Oraić Tolić, *Teorija citatnosti*, str..13

²⁶ Metatekst. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40394>. Pristupljeno 04.10.2023.

²⁷ Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, str..23.

kako je ona fikcija koja u sebi sadržava komentar o vlastitom narativu i/ili lingvističkom identitetu.²⁸

Također, smatramo važnim definirati metatekst prema teoretičarki književnosti Dubravki Oraić Tolić. Dakle, Oraić-Tolić u svom eseju „Autoreferencijalnost kao metatekst i kao ontotekst“ opisuje metatekst kao rezultat upućivanja teksta na samoga sebe te autoreferencijalnost kao „književnoumjetnički postupak na području metatekstualnosti, u kojem su autor i njegova poetika postali predmetom vlastitog teksta.“ Ona se dalje u tekstu koristi pojmom „autometateksta“ kao svijesti teksta o samom sebi i dijeli autoreferencijalnost na eksplicitnu i implicitnu. Eksplicitna je, ističe, kada je autor svjestan svog teksta i svoje uloge u njemu, te svoju poetiku onda i tematizira u tekstu, dok je implicitna kada je autor nesvjestan autoreferencijalnosti zbog čega metatekstovima šifrirano govori o sebi i svojoj poetici. Prema žanrovskoj pripadnosti ona razvija i tri tipa autoreferencijalnosti, a to su: personalna, esejističko-znanstvena i umjetnička. Personalna se odnosi na autobiografije, memoare, dnevnike i slično, dok se kod esejističko-znanstvenog tipa radi o programima, manifestima i esejima. U umjetničkome tipu autoreferencijalnost se odnosi na sve implicitne i eksplicitne autometatekstove.²⁹

Nakon što smo objasnili pojmove tekstualnosti, interteksta i metateksta, u nastavku ovog rada govorit ćemo o autoru Ihsanu Oktayu Anaru i njegovom romanu *Puslu Kıtalar Atlası*.

²⁸ Linda Hutcheon, *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradoks*, Methuen, New York i London, 1983, str.22.

²⁹ Dubravka Oraić Tolić, „Autoreferencijalnost kao metatekst i kao ontotekst“, u: *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*, ur. D. Oraić Tolić, V. Žmegač, et al, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1993, str.. 136-138.

3. İhsan Oktay Anar – život i djelo

3.1. Biografski podaci o piscu

İhsan Oktay Anar je rođen u Yozgatu 1960.godine. Njegovi preci su 1893. godine emigrirali iz Kazana u Istanbul i uzeli prezime Anar nakon uspostavljanja Republike Turske. Njegov otac Mehmet Sait bio je stručnjak za opijate u Tekelu³⁰ i religiozna osoba. Njegova majka Bedia bila je državna službenica. İhsan Oktay Anar ima dvije starije sestre po imenu Süheyla i Füzuran, te je, s obzirom na to da i one vole čitati knjige, svoju petu knjigu, *Suskunlar*, posvetio njima.³¹

Autor koji potječe iz čitalačke porodice, u svojim intervjuima navodi da je imao sretno i mirno djetinjstvo. İhsan Oktay Anar pohađao je osnovnu školu u Istanbulu, a nakon što se njegova porodica preselila iz Istanbula u Izmir 1974. godine, školovanje je nastavio u gimnaziji Karşıyaka ali je nije završio. İhsan Oktay Anar je umjesto pohađanja nastave preferirao ići u biblioteku i čitati knjige, te je zbog izostanaka izbačen iz gimnazije Karşıyaka i upisan u Večernju umjetničku srednju školu. Diplomirao je na Univerzitetu Ege 1984. godine, na Odsjeku za filozofiju, a magistrirao 1989. s temom *Problem egzistencije u predsokratskoj filozofiji*. Anar je nakon služenja vojnog roka završio doktorat 1994. godine, a njegova doktorska disertacija nosi naziv *Pojam vremena u starogrčkoj filozofiji*.³² Anar je 1999. godine oženio gospođu Özlem, a potom je svojoj supruzi posvetio knjigu *Amat*. U svojim intervjuima u vezi s İhsanom Oktayem Anarom, gospođa Özlem je navodila da njezin suprug preferira tišinu, voli da sluša i promatra, šali se, divi se klasičnoj muzici i voli svirati violinu.³³

³⁰ TEKEL, Türkiye Cumhuriyeti'ne ait tütün, alkollü içki ve tuz şirketi idi (To je bila firma za proizvodnju duhana, alkoholnih pića i soli u vlasništvu Republike Turske)

³¹ Dr. Esra Karlıdağ, *İhsan Oktay Anar*, Sözlüğü, T.E.İ., 2018. Dostupno na: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ih-san-oktay>. Pristupljeno 10.08.2023.

³² Ibid

³³ Koçakoğlu, Ahmet, *İhsan Oktay Anar, Hayatı-Eserleri-Sanatı*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, str.. 24.

3.2. Književni razvoj

Prva objavljena pripovijetka İhsana Oktaya Anara *Kâfirler İçin Apologya* (Isprika za nevjernike) objavljena je u časopisu *Morköpiik* 1985. godine, a sljedećih nekoliko priča objavljeno je u istom časopisu i u časopisu *Kitaplık*³⁴.

U nastavku ćemo hronološki navesti djela İhsana Oktaya Anara:

1. *Puslu Kıtalar Atlası* (1995)
2. *Kitab-ül Hiyel* (1996)
3. *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* (1998)
4. *Amat* (2005)
5. *Suskunlar* (2007)
6. *Yedinci Gün* (2012)
7. *Galîz Kahraman* (2014)³⁵

Njegov prvi objavljeni roman *Puslu Kıtalar Atlası* koji predstavlja korpus u ovom magistarskom radu, bit će tema odvojenog poglavlja. Anar je autor još jednog romana pod nazivom *Tamu*, koji je napisao prije romana *Puslu Kıtalar Atlası*, ali još uvijek nije objavljen. İhsan Oktay Anar je neko vrijeme radio kao kolumnist u novinama *Yeni Binyıl*, a za magazin pod nazivom *Ot* piše od 2013. godine. Anar, koji je godinama radio kao asistent na Univerzitetu Ege, umirovljen je 2011. godine, te i dalje živi u Izmiru. Dobio je književnu nagradu *Oğuz Atay* za roman *Suskunlar* i 2009. godine nagradu *Erdal Öz* za književnost. Član je Društva književnika i Društva pisaca PEN.³⁶

İhsan Oktay Anar ušao je u svijet književnosti svojom pričom pod naslovom *Kâfirler İçin Apologya* objavljenom u časopisu *Morköpiik*. Prvo djelo İhsana Oktaya Anara koje je proslavilo njegovo ime je višeslojni roman *Puslu Kıtalar Atlası*, koji je za kratko vrijeme privukao pažnju mnogih čitatelja. Autorov drugi roman, *Kitab-ül Hiyel* (1996.), drugačije je djelo koje spaja životne priče troje ljudi i nosi vizuelno bogatstvo s grafikonima i tablicama. Četvrti roman İhsana Oktaya Anara, *Amat*, jedan je od rijetkih morskih romana u turskoj književnosti. Autor, koji tehnikom metafikcije pripovijeda o morskom putovanju grupe ljudi,

³⁴ KİTAP-LİK To je mjesečni književni časopis koji priprema izdavačka kuća Yapı Kredi Yayınları, a uređuje Murat Yalçın. Pristupljeno 11.02.2023.

³⁵ Dostupno na: <https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/ihsan-oktay-anar.html>. Pristupljeno 11.08.2023.

³⁶ Dr. Esra Karlıdağ, *İhsan Oktay Anar*, Sözlüğü, T.E.İ., 2018. Dostupno na: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ih-san-oktay>. Pristupljeno 10.08.2023.

rekonstruira plovidbu poslanika Nuha (Noa) svojim brodom. U romanu koji uključuje i stihove iz svetih knjiga, s vremena na vrijeme pojavljuje se figurativni jezik. Peti roman *Suskunlar* smatra se autorovim djelom zrelosti. Roman koji ima višeslojnu strukturu poput prethodnih romana autora, 2007. godine. dobio je književnu nagradu Oğuz Atay u romanu koji spaja različite svjetove, rat dobra i zla moguće je promatrati kroz mnoge zanimljive likove. U romanu *Yedinci Gün*, koji se sastoji od tri dijela, događaji iz novije historije obrađuju se političkim diskursima i ironičnim jezikom. Autorov posljednji roman, *Galiz Kahraman*, djelo je u kojem on najmanje koristi osmanske riječi, te istražuje složene teme nacionalnog identiteta, historije i sukoba kroz priču o životu mladog Kurda u turskom društvu.³⁷

Romani İhsana Oktaya Anara smatraju se proizvodom bogatog jezičnog umijeća. Jedan od razloga za to su mitološke, religiozne, legendarne, historijske ličnosti, tipovi iz različitih narativa, lovci na blago, imami, trgovci, putnici, derviši, šejhovi, mornari, svećenici, lopovi, prosjaci, filozofi, izumitelji i dr. u Anarovim romanima. Pluralizam je tipičan za sve romane İhsana Oktaya Anara.³⁸ Još jedna karakteristika koja se ističe u jeziku İhsana Oktaya Anara je nepostojanje koncepta "centra". Prevladava podijeljenost, fragmentiranost, ne postoji žarišna tačka. Ista osoba može pripadati nekoliko skupina. Još jedno određenje o likovima u romanima İhsana Oktaya Anara jeste odsutnost žena i dominacija muškog jezika. Žene i predmeti vezani uz žene rijetko se susreću.³⁹

U postmodernom svijetu književnosti, gdje se miješaju koncepti faksije i fikcije, dominacija razigranog jezika još je jedna istaknuta značajka romana İhsana Oktaya Anara. Autor neprestano mijenja tok pripovijedanja, kao da uranja čitatelja u veliku igru. Njegov stil temelji se na širokom i šarolikom svijetu riječi, promjenjivom odnosu teme i djela te postavljanju tradicionalnog između redaka. Autorov stil je za neke obnovljeni oblik *Putopis* Evlije Čelebije, za druge primjer stila predavača, a za treće parodija na svete knjige.⁴⁰ Može se reći da Anar u svojim romanima ne reproducira samo *Putopis* nego i tradicionalnu, historijsku i narodnu kulturu. U ovom kontekstu privlače pažnju intenzivna upotreba arapskih i perzijskih riječi, osmanske fraze između dugih rečenica ili komične transformacije riječi iz različitih

³⁷ Dr. Esra Karlıdağ, *İhsan Oktay Anar*, Sözlüğü, T.E.İ., 2018. Dostupno na: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ihsan-oktay>. Pristupljeno 10.08.2023.

³⁸ Ibid

³⁹ Ibid

⁴⁰ Akgül, Alphan, *Evliya Çelebi ve İhsan Oktay Anar'ın Ortak Üslubu: Fantastik mi Keramet mi?, Varlık*. İstanbul. 2009, str.. 60.

jezika. Drugu upečatljivu karakteristiku predstavlja upotreba lascivnih riječi, psovki, slenga, kao i učestalost homoseksualnih i erotičnih izraza.⁴¹

U romanima İhsana Oktaya Anara pripovijest je višeslojna. Događaji su iznenađujuće međusobno povezani ili se pomiču u potpuno drugom smjeru u trenutku koji čitatelj ne predviđa. U toj spiralnoj strukturi ponekad je rasplet događaja prepušten čitatelju kako bi čitatelj primio tekst u svoj svijet i doveo ga do kraja. Čestim korištenjem elemenata hiperbole narušava se odnos teksta sa stvarnošću, a jezik pripovijedanja približava se jeziku bajke. Raznobojna atmosfera stvorena izvanrednim jezikom također otvara vrata fantastičnog svijeta. Time su uzdrmani temelji načela logike. Pojam 'putovanja', koji se pojavljuje u bajkama, epovima, legendama, mitologiji i današnjim fantastičnim žanrovima (naprimjer, Gospodar prstenova), prisutan je i u romanima İhsana Oktaya Anara. Putovanja se odvijaju na dva nivoa; u materijalnom ili duhovnom svijetu, a sva putovanja predstavljaju potragu za vlastitim identitetom ili neprestanu transformaciju identiteta. U tom smislu, putovanje nosi slojevito bogatstvo značenja. Tekst istovremeno nosi osjećaj uzbuđenja, budi znatiželju kod čitatelja, a u prenesenom smislu dolazi do transformacije putovanja u propitivanje i sazrijevanje. Osim toga, slika putovanja je poseban element koji stvara razigranost u romanima.⁴²

Bogatstvo narativnih metoda, postmodernistička eklektičnost naracije još je jedan važan element koji privlači pozornost u romanima İhsana Oktaya Anara. On se vješto koristi postmodernističkim narativnim metodama kakve su: intertekstualnost, citatnost, kolaž, parodija, pastiš, metafikcija, lajtmotiv, sažimanje, opis, pismo itd. Do izražaja dolazi i šaljivi jezik koji autor s vremena na vrijeme upliće u tekst.⁴³ Vidljivi su ličnosti, mjesta i odlomci iz svetih knjiga. Ponekad se jasno uočavaju tragovi bajke, stripa, epa i narodne priče. Ta raznolikost ukazuje na autorov vrlo širok i dubok čitateljski univerzum. Intenzitet postmodernih narativnih tehnika također preokreće holističku, jednocentričnu strukturu u narativu. Tačnije, postoji holistička struktura u romanima İhsana Oktaya Anara; ali je ona izgrađena na fragmentaciji.⁴⁴

⁴¹ Dr. Esra Karlıdağ, *İhsan Oktay Anar*, Sözlüğü, T.E.İ., 2018. Dostupno na: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ihsan-oktay>. Pristupljeno 10.08.2023.

⁴² Ibid

⁴³ Karlıdağ, .Esra, (2010), *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarının Çözümlemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2010.

⁴⁴ Dr. Esra Karlıdağ, *İhsan Oktay Anar*, Sözlüğü, T.E.İ., 2018. Dostupno na: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ihsan-oktay>. Pristupljeno 10.08.2023.

İhsan Oktay Anar je poznat po tome što je u tursku književnost donio nove vrste narativnih tehnika i struktura koje se razlikuju od tradicionalnih. Anar u svojim djelima često mijenja uloge, pa tako nekada djeluje kao pripovjedač, nekada kao lik unutar priče ili čak ponekad kao čitatelj, uvodeći tako raznolikost narativnih perspektiva. Anar preferira stvaranje djela na vlastiti, originalni način, bez pretjerane brige o očekivanjima publike što doprinosi autentičnosti njegovih djela. Nakon 1990-ih, postigao je jedinstveno mjesto u turskom romanu stvarajući potpuno novi i složeni narativni svijet koji spaja fantastiku s poviješću. Njegova djela obećavaju čitatelju izazovan proces čitanja pun iznenađenja.⁴⁵

⁴⁵ Dr. Esra Karlıdağ, *İhsan Oktay Anar*, Sözlüğü, T.E.İ., 2018. Dostupno na: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ih-san-oktay>. Pristupljeno 10.08.2023.

4. Tematske i stilске karakteristike romana „Puslu Kıtalar Atlası“

Roman *Puslu Kıtalar Atlası* pripovijeda o nizu nadrealnih događaja koji su se dogodili u Istanbulu 1681. godine. Roman je jedinstven po načinu pripovijedanja, i počinje sa metanaratorom koji sve događaje vidi, čuje i prenosi čitaocu, a takav način pripovijedanja se nastavlja kroz cijelo djelo.⁴⁶

Puslu Kıtalar Atlası je prvi objavljeni roman İhsana Oktaya Anara, a preveden je na više od dvadeset jezika. Roman je trebao biti adaptiran za prikaz u kinu, ali autor to nije dopustio.⁴⁷ İhsan Oktay Anar, jedan od najvažnijih pisaca savremene turske književnosti, sa svojim romanom *Puslu Kıtalar Atlası* dopire do čitatelja svih uzrasta. Autor, koji u svom djelu vješto kombinuje fantastične i historijske romaneskne karakteristike, svojim bogatim pripovijedanjem nudi jedinstveno iskustvo čitanja. Iako je roman *Puslu Kıtalar Atlası* prvi Anarov objavljeni roman, po sadržaju i formi prikazan je među najzreljim primjerima turske književnosti. Djelo, koje je od objavljivanja doseglo više od 50 izdanja, prenosi svojim čitateljima ikonske elemente prošlosti inovativnim metodama naracije. Osim toga, autor reinterpreтира tradicionalnu isprepletenu tehniku pripovijedanja kao "metafikciju" s postmodernističkim pristupom.⁴⁸

Roman se sastoji od šest isprepletenih priča, u kojima Uzun İhsan svom sinu Bünyaminu prepričava snove koje je sanjao nakon što je pročitao knjigu koja ga je očarala, te potom popio sirup za spavanje. U romanu koji se sastoji od šest poglavlja, nalazi se glavna priča i druge priče koje gravitiraju oko glavne priče.⁴⁹

Uzun İhsan Efendi i njegov sin Bünyamin žive u naselju Galata u Istanbulu. Priča počinje tako što Uzun İhsan popije sirup za spavanje i zaspi da bi u snu vidio neotkrivene kontinente. Dobija prijevod knjige filozofa Rendekara (Rene Descartes) *Zagon Üzerine Öttürme (Rasprava o metodi)*, i kroz san pokušava razaznati ono što ova knjiga želi reći. Na taj način uspijeva napisati *Atlas maglovitih kontinenata*. Nakon toga, Uzun İhsan Efendi, koji je pobrkao san sa stvarnošću; počinje sumnjati u koncepte postojanja, nepostojanja, sna i

⁴⁶ Erdinç Akkoyunlu, *Puslu Kıtalar Atlası Niçin Okunmalı?*, 2021. Dostupno na:

<https://oggito.com/icerikler/puslu-kitalar-atlasi-nicin-okunmali/66577>. Pristupljeno: 07. 11. 2023.

⁴⁷ Dr. Esra Karlıdağ, *İhsan Oktay Anar*, Sözlüğü, T.E.İ., 2018. Dostupno na: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ih-san-oktay>. Pristupljeno 10.08.2023.

⁴⁸ Nurhayat Akbulut, *Puslu Kıtalar Atlası*, 2020. Dostupno na: <https://kitapdiyari.com.tr/bilim-kurgu/puslu-kitalar-atlasi/>. Pristupljeno : 10. 08. 2023.

⁴⁹ ESA – Edebiyat ve Sanat Akademisi, 2016. Dostupno na:

<https://edebiyatvesanatakademisi.com/Icerik.aspx?a=e/YORUMLAR/Kitap-%C3%96zetleri-ve-Ele%C5%9Ftirileri/Puslu-K%C4%B1talar-Atlas%C4%B1-Hakk%C4%B1nda-Konu-%C3%96zet-%C4%B0nceleme--%C4%B0hsan-Oktay-ANAR/Esa/E4CF5DE1-8E55-4904-8926-59CA4FE4CCBB>. Pristupljeno: 10. 08. 2023.

stvarnosti. Činjenica da on razmišlja jasno otkriva njegovo postojanje. Nesposoban da riješi očevu misteriju, Bünyamin, kao i njegov otac, želi riješiti svoje nedoumice ispijanjem sirupa za snove, ali ne uspijeva prilagoditi količinu sirupa koju treba popiti. Kada se njegovo stanje pogoršalo, svi su pomislili da je mrtav, a kada je sahranjen, uspijeva da izađe iz groba slušajući unutarnji glas. Međutim, glas o njemu proširio se po cijeloj Galati. Mladić koji je uspio da se izvuče ispod zemlje dobija zadatak u osmanskoj vojsci da prokopa tunel. Uzun İhsan Efendi ohrabruje svog sina da ode izvršiti taj zadatak, govori mu da istraži svijet živeći, a ne posredstvom snova poput njega te mu daje svoj *Atlas maglovitih kontinenata* koji je napisao.⁵⁰

Osmanska vojska kreće u pohod da spasi špijuna po imenu Zülfiyar, a Bünyamin i njegovi prijatelji se bore za to u tunelu koji su iskopali. Povrijeđen, Zülfiyar biva prinuđen dati vrijedan magnetni novac Bünyaminu. Mladić, čije je lice zadobilo teške povrede, bio je neprepoznatljiv i nakon što se oporavio. Zülfiyar i njegovi ljudi, koji žele doći do Bünyamina, muče Uzun İhsan Efendija i odsjeku mu uši, te iskopaju oči. Međutim, još uvijek nisu mogli doći do Bünyamina i vrijednog novca koji je bio u njegovim rukama. Zülfiyar je radio za Ebrehea, kojeg su nazivali velikim majstorom tog perioda. Ebrehe je bio šef organizacije koja upravlja svim prljavim poslovima. Uzun İhsan Efendi je prosjačio za njih. Bünyamin se pridružuje organizaciji da pronađe svog oca i zadobije povjerenje prosjaka, a zatim i Ebrehea. Kada Bünyamin pokuša pronaći istinu i informacije, za uputu bira atlas koji mu je dao njegov otac. Biva svjestan kakvu moć ima Ebrehe jer je voditelj cijele organizacije prljavih poslova. "Ogledalo proročanstva" koje mu je promijenilo život, želja da zna kada će doći Mahdi i njegovi naponi da se spasi od apokalipse navode ga u potragu za informacijama. Zbog bliskosti koju je osjećao prema Bünyaminu, s njim dijeli svoje tajne. U međuvremenu, prosjaci dižu pobunu i ubijaju Ebrehea. Bünyamin ostvaruje Ebreheovu posljednju želju i pronalazi slobodu nakon što ga sahrani sa novcem za kojim je tragao. Bünyamin se vodio atlasom koji mu je dao otac i osjetio je život živeći ga. "Ma koliko doživljeno, viđeno i naučeno bilo bolno, avantura je veliki blagoslov za čovječanstvo. Najveća sreća na svijetu bila je biti svjedokom ovog svijeta."⁵¹

⁵⁰ Nurhayat Akbulut, *Puslu Kıtalar Atlası*, 2020. Dostupno na: <https://kitapdiyari.com.tr/bilim-kurgu/puslu-kitalar-atlasi/> Pristupljeno: 10. 08. 2023.

⁵¹ Ibid

5. Intertekstualnost u djelu „Puslu Kıtalar Atlası“

Kao što smo prethodno naveli, intertekstualnost označava odnose između tekstova, odnosno prožimanje elemenata jednog teksta u drugom tekstu, što zapravo znači da autor strukturira svoj tekst povezujući ga s drugim tekstovima. Zbog svega toga intertekstualnost jedna je od najvažnijih tehnika postmodernizma. Pojavu intertekstualnosti u romanima İhsana Oktaya Anara u svom radu "Metinlerarasılık Bağlamında İhsan Oktay Anar Romanlarının Geleneksel Anlatı Türleriyle İlişkisi" (*Odnos romana İhsana Oktaya Anara s tradicionalnim narativnim tipovima u kontekstu intertekstualnosti*) obradila je Gülseren Özdemir. Ona navodi da njegovi romani općenito pokazuju postmoderne karakteristike i imaju polifonu strukturu kako u smislu sadržaja, tako i u smislu narativnog stila, te da je intertekstualnost dovoljno djelotvorna da udalji tekst romana od njegove uobičajene forme. Također ističe da svih pet romana İhsana Oktaya Anara obiluju primjerima intertekstualnosti te je u njihovoj teksturi jasno vidljiv uticaj različitih disciplina i oblasti poput historije, filozofije, psihologije, fizike, matematike, geografije, teologije, mitologije, folkloru, muzike, slikarstva i filma, kao i tradicionalnih narativnih žanrova. Naracija je toliko isprepletena i stopljena s mitovima, epovima, pričama, legendama, hagiografijama, narodnim pričama, parabolama, putopisima, biografijama, hronikama i svetim tekstovima da bi se ta djela mogla nazvati pripovijetkama, a ne romanima.⁵²

Muhammed Hüküm u svom radu "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" Romanının Metinlerarası İlişkiler Açısından Değerlendirilmesi" (Evaluacija romana İhsana Oktaya Anara "Atlas maglovitih kontinenata" u smislu intertekstualnih odnosa) ističe da je Anar pisac koji privlači pažnju svojim romanima u kojima se zamagljuje granica između stvarnosti i fikcije. Također napominje da su svih sedam njegovih objavljenih knjiga, zapravo djela koja imaju izuzetant intertekstualni karakter. U tom smislu, navodi Hüküm, u autorovom romanu *Atlas maglovitih kontinenata* fikcija je kreirana tipičnim primjerima u kojima se jasno uočava svjesna i originalna upotreba intertekstualnih tehnika.⁵³

⁵²Gülseren Özdemir, "Metinlerarasılık Bağlamında İhsan Oktay Anar Romanlarının Geleneksel Anlatı Türleriyle İlişkisi" u Türk Dünyası Kültür Kongresi İzmir Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, 2010, str..1-2

⁵³ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 38

İhsan Oktay Anar, navodi Özdemir, vezu svojih romana sa drugim žanrovima gradi na imitaciji kroz tehnike pastiša i parodije. Ono što se ovdje podrazumijeva pod riječju imitacija nije čista kopija, već reprodukcija. Štaviše, İhsan Oktay Anar ne pokušava sakriti svoje imitacije, nego ih svjesno otkriva. Anar u svojim djelima kombinuje lokalne i univerzalne kulturne elemente, te na taj način spaja moderni roman s tradicionalnim žanrovima, te istočnu narativnu tradiciju sa zapadnom narativnom tradicijom.⁵⁴

Posebno je zanimljivo to što autor pokušava istovremeno predočiti i bliskost i distancu između tradicionalnih i modernih narativa, te nam na taj način pokazuje da je fantastika njihova zajednička karakteristika. Koristeći se slobodnim, maštovitim izrazom fantazije, koja je uvjerljiva i djeluje stvarno, autor u svojim romanima približava istočnjačku i zapadnu fantaziju.⁵⁵

S obzirom na to da je cilj ovog magistarskog rada pokušaj intertekstualne analize strukture Anarovog romana *Atlas maglovitih kontinenata*, koji je isprepleten bajkama, religioznim tekstovima i filozofskim pokretima, u narednim potpoglavljima ćemo navesti neke reprezentativne primjere intertekstualnosti iz ovog romana, koji se referiraju na jezične, historijske i sakralne elemente.

5.1. Intertekstualnost sa referencom na jezične elemente

Prvi od aspekata intertekstualnosti u romanu İhsana Oktaya Anara na koji se važno osvrnuti jeste onaj koji se odnosi na jezičke elemente. Unoseći neke promjene u tradicionalne narativne forme i figure, Anar otuđuje čitatelja od onoga što je poznato, tjera ga da sumnja u ono što je poznato i stvara autentičan model naracije.⁵⁶

U gotovo svim svojim romanima, Anar stvara osmanski sleng primjenom jezika perioda u kojem se fikcija odvija na jezik romana. Taj izumljeni jezik odražava historijske karakteristike opisanog perioda. Jezik koji Anar koristi u ovom romanu je stilizovani jezik stvoren u svrhu razjašnjavanja i eliminiranja percepcije stvarnosti u romanu, te osim što odražava historijske karakteristike opisanog perioda, također stavlja i ironiju u prvi plan. To se najviše očituje u uvodu u roman *Atlas maglovitih kontinenata* gdje autor pokušava da kod čitaoca stvori

⁵⁴ Gülseren Özdemir, "Metinlerarasılık Bağlamında İhsan Oktay Anar Romanlarının Geleneksel Anlatı Türleriyle İlişkisi" u Türk Dünyası Kültür Kongresi İzmir Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, 2010, str.3-4

⁵⁵ Ibid, str..4

⁵⁶ Osman Gündüz, *İhsan Oktay Anar'in Kurgu Dünyası*, Grafiker Yay, Ankara, 2016, str.. 1872

određenu percepciju o tekstu koji će ispričati. Autor čitaocu sugerira da ono što će čitati doživljava katkad kao bajku, katkad kao pripovijest o stvarnom događaju koji se desio navedenog datuma, a katkad kao stvarnost. U nastavku izdvajamo primjer kojim autor čitaoca uvodi u roman, navodeći precizne podatke o datumu i vremenu početka radnje o kojoj će se u djelu govoriti. Iako je autor ovo djelo pisao krajem dvadesetog stoljeća, u narednom primjeru možemo vidjeti njegovu vještu upotrebu osmanskih izraza, odnosno upotrebu osmanskog jezika.⁵⁷

*Ulema, cuhela ve ehl-i dubara; ehl-i namus, ehl-i işret ve erbab-ı livata rivayet, ilan, hikayet ve beyan etmişlerdir ki kün-i kainattan 7079 yıl, İsa Mesih'ten 1681 yıl ve Hicretten dahi 1092 yıl sonra, adına Konstantiniye derler tarrakası meşhur bir kent vardı.*⁵⁸

Prevod:

„Učenjaci, neznalice i prevaranti; časni ljudi, alkoholičari i homoseksualci su pričali i razglasili da je od stvaranja Svijeta prošlo 7079 godina, od dolaska Isaa Mesiha 1681 godina, a od hidžre 1092 godine, i da je postojao jedan naširoko poznati grad kojeg su nazivali Konstantinopolj.“⁵⁹

Činjenicu da dominantni narator romana svoju priču priča na osmanskome turskom jeziku treba shvatiti kao dio fiktivne igre koju smo već spomenuli. U romanu, promjene u jeziku omogućavaju da se Uzun İhsan i İhsan Oktay Anar razlikuju ili ponekad isprepliću kao pisci u fikciji na šta upućuje i istovjetnost njihovih imena. Možemo kazati i da se na neki način oni i prožimaju. Dok je uvod romana kreiran ovim stilizovanim jezikom, za kraj romana karakteristična je upotreba savremenog turskog jezika kojim govori glavni narator, a u nastavku ćemo to pokazati i primjerom.

*Sanki yüz yıllık bir uykudan uyanan bekçi, yerinden doğrulup çevresine bakınca kendisini uyandıran kişiyi göremedi. Çünkü her taraf karanlıktı. Zaten görülen ve görülmeyen bütün düşler, bu karanlığın ta kendisi değil miydi?*⁶⁰

⁵⁷ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 42

⁵⁸ İhsan Oktay Anar, *Puslu Kıtalar Atlası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, str. 13. (Dalje kao: Puslu Kıtalar Atlası)

⁵⁹ Puslu Kıtalar Atlası, str. 13.

⁶⁰ Puslu Kıtalar Atlası, str. 238.

Prevod:

„Stražar, koji kao da se probudio iz stogodišnjeg sna, ustao je i pogledao oko sebe, ali nije mogao vidjeti osobu koja ga je probudila. Jer je svuda bio mrak. Na kraju krajeva, nisu li svi snovi, vidljivi i nevidljivi, bili sami taj mrak?“

Dok dominantni pripovjedač implicira da je on taj koji vlada situacijom, on također ostavlja čitatelja u neizvjesnosti svojim pitanjem koje naglašava dvoglasnu strukturu romana između stvarnosti i mašte. Osoba koja se probudi iz sna i dalje živi u snu, čak i ako je budna, pa na taj način i autor u ovom primjeru ima za cilj da navede čitaoca da posumnja u stvarnost koju doživljava.⁶¹

Navedena pojava koja je uočljiva na nivou Anarovog jezika i može se shvatiti kao pobuna protiv tradicionalnog jezika romana, također se manifestira u narušavanju holističke⁶² strukture tradicionalnih narativa i hronološkog toka vremena. Dok narušava ovu strukturu, Anar u osnovi stvara četiri različita nivoa unutar naracije. Prvi nivo naracije je krajnja tačka fikcije, naglašena datumom „14. septembar 1992.“ na kraju romana. Drugi je Uzun İhsan Efendi, tvorac fikcije unutar fikcije u romanu, za koju İhsan Oktay Anar kaže da je stvorio svojim snovima kao i knjiga *Atlas maglovitih kontinenata* koju je stvorio u svojim snovima. Treći nivo je najdublji narativni sloj koji se sastoji od avantura Uzun İhsan Efendijevog sina Bünyamina, kojeg je on zamislio. Priče povezane jedna s drugom elementom imaginacije stvaraju fiktivnu strukturu koja se prilično razlikuje od tradicionalnog razumijevanja naracije. Dok isprepletene strukture praktično zahtijevaju postojanje polifonije i intertekstualnosti, one stvaraju obilježje koje otežava praćenje radnje. Možemo reći da je razlog za stvaranje takve strukture, u kojoj je radnja oslabljena, a polifonija dominira, želja da se unutrašnje fikcije udalje od stvarnosti i da se narativ pretvori u bajku.⁶³

⁶¹Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 43

⁶²Holistički pristup stavlja pojedinca u centar zbivanja te uključuje njegovo tijelo, um (emocije i misli) i duh, a u svojim terapijama i pristupu teži prirodnim rješenjima. Dostupno na: <https://adhara.hr/holisticka-metoda/>, pristupljeno 11.02.2024. u 14:30h

⁶³Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 43

Primjer:

“Rendekâr doğru mu söylüyor? Düşünüyorum, o halde varım. Oldukça makul. Fakat bundan tam tersi bir sonuç da çıkar. Var olmadığım bir düş olduğum sonucu da çıkar. Düşünen bir adamı düşünüyorum düşündüğümü bildiğim için ben varım düşündüğünü bildiğim için düşlediğim bu adamın da var olduğunu biliyorum. Böylece o da benim kadar gerçek oluyor. Bundan sonrası çok daha hüznünlü bir sonuca varıyor. Düşündüğünü düşündüğüm bu adamın da beni düşlediğini düşünüyorum. Öyleyse gerçek olan biri beni düşünüyor. O gerçek ben ise bir düş oluyorum.” Kapı kırıldığında Uzun İhsan Efendi kitabı kapadı. Az sonra başına geleceklere aldırmadan kafasından şunları geçirdi: Dünya bir düştür. Evet, dünya... Ah! Evet, dünya bir masaldır.⁶⁴

Prevod:

„Govori li Rendekar istinu? Mislim, dakle postojim. Prilično razumno. Ali iz ovoga proizilazi i suprotan rezultat. Iz toga, također, slijedi da sam ja san u kome ne postojim. Mislim na čovjeka koji misli, jer znam da ja mislim, jer znam da on misli da ja postojim, znam da postoji i ovaj čovjek o kojem sanjam.

Tako on postaje stvaran kao i ja. Ono što slijedi dolazi do mnogo tužnijeg zaključka. Sanjam da i ovaj čovjek, za kojeg mislim da razmišlja, sanja i mene. Tako da me sanja neko ko je stvaran. "On je stvaran, ali ja sam san. Uzun İhsan Efendi je zatvorio knjigu kada su se vrata razbila. Bez obzira na to šta će se dalje dogoditi, pomislio je: Svijet je san. Da, svijet... Ah! Da, svijet je bajka.“

Višestruka struktura u romanu može se posmatrati izvan perspektive i jezičkih karakteristika. Likovi koji postoje jedni u drugima zapravo stvaraju utisak da je karakter osobe podijeljen na fragmente. Ovo se može smatrati primjenom principa dekonstrukcije⁶⁵ avangardne⁶⁶ književnosti.⁶⁷

⁶⁴ Puslu Kıtalar Atlası, str. 239

⁶⁵ Dekonstr.kcija je kritička analiza čiji je cilj razotkriti neizrečene metafizičke pretpostavke određenoga teksta ili diskursa. Dostupno na: <http://str.una.ihji.hr/naziv/dekonstr.ukcija/25162/> Pristupljeno 29.03.2024.

⁶⁶ avangarda (franc. avant-garde: prethodnica), pojam vojne terminologije, rabi se kao metafora iu drugim područjima, a terminološku je vrijednost u novije doba dobio u povijesti književnosti i umjetnosti. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/avangarda>) Pristupljeno 11.02.2024.

⁶⁷ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017 str.. 43

Različiti tekstovi u romanu zauzimaju svoje mjesto u tekstu prema željama autora. Te tekstove autor ponekad može svjesno koristiti kako bi informirao čitatelja o izvoru teksta, a ponekad se mogu pojaviti u romanu kao efekat kojeg ni sam autor nije svjestan. Gotovo fantastična struktura koju svjesno korištenje koncepta intertekstualnosti donosi u roman, može uzrokovati da zaplet romana postane nejasan, a izvor različitih tekstova koje je autor koristio ne bude u potpunosti jasan čitatelju ili ostane neprimjećen. Naprimjer, dok roman stvara dublje iskustvo čitanja za čitatelja koji je svjestan historijskih i vjerskih korijena imena "Ebrehe" ili "Bünyamin", za čitaoca koji nema to znanje, oni se mogu smatrati imenima koja se teško pamte. Iz tog razloga, podjela intertekstualnih strategija koje se koriste u romanima u kategorije i objašnjenja pod tim kategorijama može pružiti značajnu korist u razumijevanju teksta. Koncept intertekstualnosti nije tako holistički kao što bi njegovo ime moglo sugerirati. Restrukturiranje tekstova u novi tekst zahtijeva mnogo različitih tehnika. Tehnike kao što su citiranje, parodija, pastiš⁶⁸, palimpsest⁶⁹, fikcija unutar fikcije, kolaž, brikolaž⁷⁰ su tehnike koje se koriste zajedno sa intertekstualnošću.⁷¹

Kada govorimo o tehnikama kao što su citati, reference i aluzije, možemo kazati da su Anarov primarni izbor pri citiranju epigrafi preuzeti iz svetih knjiga. Skoro svi njegovi romani počinju epigrafima. Epigraf se može definirati kao samostalni citat iz djela ili dijela djela na početku knjige ili dijela knjige. Upotreba epigrafa ukazuje na prisustvo intertekstualnog referenta. Autor koji citira manje-više se poistovjećuje s glasom autora kojeg citira, a epigrafi koje koristi Anar su preuzeti iz svetih knjiga kao što su Tora i Kur'an ili tesavvufskih djela poput Mesnevije i sl. Kada su u pitanju sakralni tekstovi, može postojati želja da se ili potvrdi filozofska misao sadržana u ovom sakralnom tekstu ili da se pobije ova ideja. U nastavku ćemo navesti primjere epigrafa koji se mogu pronaći na prvim stranicama Anarovog romana *Atlas maglovitih kontinenata*.⁷²

⁶⁸ Pastiš - postupak čija je značajka citiranje i posuđivanje elemenata iz različitih stilova. Dostupno na: <http://str.una.ihji.hr/naziv/pastis/21103/>. Pristupljeno 11.02.2024.

⁶⁹ Palimpsest - ono što u sebi nosi tragove prethodnih oblika ili stanja. Dostupno na: <http://str.una.ihji.hr/naziv/palimpsest/25042/>. Pristupljeno 11.02.2024.

⁷⁰ Brikolaž – stilska figura u kojoj se nešto otkriva spajanjem različitih dijelova u različitim poljima. Dostupno na: <https://eksisozluk.com/brikolaj--3706478>. Pristupljeno 11.02.2024. u 14:55h

⁷¹ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017 ,str.. 44

⁷² Ibid, str.. 44

*tui lucent oculi
sicut solis radii
sicut splendor fulguris
lucem donat tenebris*⁷³

Navedeni epigraf je dio preuzet iz Carmine Burane⁷⁴ i u prevodu znači:

„tvoje oči sjaje
poput zraka sunca
poput sjajne munje
one daju svjetlo tami“

Pored navedenog, na narednoj stranici romana pronalazimo još dva epigrafa:

*“Boşluğun üzerine kuzey göklerini yayar
Hiçliğin üzerine dünyayı asar.” (Job : 26:7)*⁷⁵

Prevod:

„On razapinje sjeverna nebesa nad prazninom
zemlju drži ni o što obješenu.“

*„Ey parlak yıldız, seherin oğlu, göklerden nasıl düştün! Sen ki, milletleri devirdin, nasıl yere yıkıldın! Ve kendi yüreğinde derdin: Göklere çıkacağım, tahtımı Allah'ın yıldızları üzerinde yükselteceğim ve ta kuzeyde cemaat dağında oturacağım: Bulutların yüksek yerleri üzerine çıkacağım, kendimi Yüce Allah gibi edeceğim.“ (Izaija 14:12)*⁷⁶

Prevod:

„O sjajna zvijezdo, čedo zore, kako si pala s neba! Ti, koja si srušila narode, kako si na zemlju pala! I govorila si u srcu svome: Popeti ću se na nebesa, uzvisiti ću prijestolje svoje

⁷³ Puslu Kıtalar Atlası, str.. 5

⁷⁴ Carmina Burana - rukopisna zbirka 228 srednjovjekovnih pjesama većinom na latinskom, a manjim dijelom na srednjovisokonjemačkom i frankoprovensalskom jeziku. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/carmina-burana>. Pristupljeno 01.04.2024.

⁷⁵ Puslu Kıtalar Atlası, str.. 7

⁷⁶ Puslu Kıtalar Atlası, str.. 7.

iznad zvijezda Božjih, i sjesti ću na brdo zhora, daleko na sjeveru: Uspeti ću se iznad visina oblaka, učinit ću se poput Boga Svemogućega.“

Osim epigrafa, u romanu se nalaze i neki citati. Rečenica "Ah min'el aşk ve min'el garaib", uklesana na maču i istetovirana na rukama Arap İhsana, arapski je izraz koji znači "Iz ruke ljubavi i neobičnosti".⁷⁷ U dijelu romana o prosjacima, idiomi koje koriste prosjaci se ujedno mogu smatrati i narodnim izrekama. Iako se humoristički aspekt idioma može shvatiti kao "smiješna transformacija" ili parodija, također se može shvatiti kao referenca na narodna vjerovanja, sujeverje. „Neka ti Bog da šugu, ali ne da te svrbe nokti, neka ti je smrtni čaršaf od crnog platna, neka ti dva oka gledaju kroz jednu rupu, i da niko od vas ne čuje kad se puhne u rog.“⁷⁸ Rečenice poput ovih evociraju narodna vjerovanja i izražavaju kreativan stav kreiran na duhovit način.⁷⁹

Osim intertekstualnih odnosa koje stvaraju citati, korištene riječi i kreirani diskurs još su jedan način uspostavljanja odnosa s drugim tekstovima. Ova metoda, koja se može izraziti kao referentna, jedna je od karakteristika djela *Atlas maglovitih kontinenata*. U uvodu romana, kada se govori o tornju na Galati u fantastičnom prikazu Istanbula, navodi se izjava da se Uludağ (Veličanstvena planina) u gradu Bursi može vidjeti golim okom sa Galata tornja i činjenica da je dodijeljen izvidnicima koji su s nje posmatrali grad i pokušavali uočiti potencijalne požare aluzija je na *Putopis* Evlije Čelebije i njegov hiperbolizirani stil.⁸⁰ U nastavku navodimo citat iz romana koji govori o tome:

„Eskiler, bu martının yuvasının bulunduđu yere Ceneviz kavminin yüksek bir kule diktiđini rivayet etmişlerdir ki, sonraları Galata Kulesi diye nam salmış bu heybetli yapının tepesinde, yalı adamlarının dürbünle, yiđitlerin ise çıplak gözle, Bursa kentinin ulu dađını seçtikleri söylenegelmistir.“⁸¹

Prevod:

„Stari su pričali da su Đenovljani podigli visoku kulu na mjestu gdje se nalazilo galebovo gnijezdo, a govorilo se da su na vrhu te veličanstvene građevine, koja je kasnije

⁷⁷ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 45

⁷⁸ Na turskom: "Allah size uyuz versin de kaşınacak tırnak vermesin, kefeniniz kara bezden olsun, iki gözünüz bir delikten baksın, sür üflendiđinde hiçbiriniz duymasın."

⁷⁹ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 45

⁸⁰ Ibid, str.. 46

⁸¹ Puslu Kıtalar Atlası, str. 13

postala poznata kao Galata kula, ljudi dvogledom mogli vidjeti planinu Ulu u gradu Bursi, a junaci golim okom.“

Još jedna od stilskih figura koja je česta u ovom djelu jeste parodija, a sama tehnika parodije, može se povezati ne samo s intertekstualnošću, već i s književnim konceptima kao što su postmodernizam, humor i ironija. Parodija se smatra jednom od osnovnih komponenti koncepta intertekstualnosti⁸². U svom doslovnom smislu, u oblasti književnosti, to znači „koristiti tekst u drugu svrhu i dati mu novo značenje“⁸³. Iako postoje različiti načini korištenja, karakteristika parodije je to što može ismijavati glavni tekst, ali i imitirati ga.⁸⁴ Prvi elementi parodije u knjizi pojavljuju se kada Uzun İhsan Efendi želi da nacрта kartu. Kada se uzme u obzir fiktivno vrijeme knjige, jasno se može vidjeti da se spominje karta Pirijsa Reisa⁸⁵. Ova referenca na kartu Pirijsa Reisa ili želja da se na karti ucrtta mjesto bez da ga vidi, pretvorena je u Uzun İhsan Efendijevu želju da nacrtta karte mjesta koja obilazi bez stvarnog putovanja, samo u snu ili kroz svoje snove, a povezana je sa činom pisanja romana.⁸⁶ To možemo uočiti u sljedećem citatu iz romana:

„Uzun boyundan ötürü ona Uzun İhsan Efendi derlerdi. Derin uykunun bir belirtisi olarak iyice açılmış ağzından sızan salya, başını koyduğu yastığı adamakıllı islatmıştı. Arap İhsan yeğenine uzun uzun baktı: Yumuşacak kuştüyü döşeklerde yatan bu adam sözümona Frenk kâşiflerine özenip bir mapamundi, Kaftan Kafa bir dünya haritasını yapma sevdasına kapılmıştı. Ne var ki bu miskin yeğen, değil dünyanın haritasını yapmak, dünyanın onda birini bile dolaşacak tıynetle biri olamazdı.“⁸⁷

Prevod:

⁸² Oğuz Cebeci, *Komik Edebi Türler*, İthaki Yay. İstanbul, 2008, str.. 92

⁸³ Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yay, İstanbul, 2000, str.. 117.

⁸⁴ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Akademik Matubat, 2017, str.. 46

⁸⁵ Reis, Piri, osmanlijski pomorac i kartograf (Gelibolu, Turska, između 1465. i 1470–Egipat, 1554). Već u ranoj mladosti, sa stricem Kemalom Reison plovio je obalama i otocima Sredozemlja i sudjelovao u mnogim pomorskim bitkama. Tijekom plovidbe izrađivao je crteže i vodio bilješke o uvjetima plovidbe te o obalama i lukama koje su posjetili. Prikupljenu građu s putovanja objedinio je 1521. u rukopisu Knjigu o plovidbi – upute za pomorce (Kitāb-i Bahrīye), svojevrsan pomorski priručnik. Proširenu verziju s više od 200 pomorskih karata darovao je 1526. sultanu Sulejmanu I. Veličanstvenomu. Svako poglavlje u knjizi popraćeno je kartom. Poglavlje pod naslovom Dalmatinska obala (Dalmaçya kıyıları) uz precizne nautičke podatke o istočnojadranskoj obali i otocima sadrži i 23 portulanske karte opisanog prostora. Jedan primjerak (od ukupno 16) te verzije čuva se u knjižnici Süleymaniye u Istanbulu. Za svojih je putovanja izradio i dvije karte svijeta (1513., 1528). U starosti je bio optužen za izdaju i pogubljen. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/reis-piri>, Pristupljeno 11.02.2024.

⁸⁶ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Akademik Matubat, 2017, str.. 46

⁸⁷ Puslu Kıtalar Atlası, str. 20

„Zvali su ga Uzun Ihsan Efendi zbog njegove visine. Slina koja mu je curila iz širom otvorenih usta, bila je znak dubokog sna, i temeljito je smočila jastuk na koji je naslonio glavu. Arap Ihsan je dugo gledao u svog nećaka: Ovaj čovjek koji leži na mekim pernatim madracima navodno oponaša franačke istraživače i pokušava biti kartograf te nacrtati kartu cijelog svijeta. No, ovaj lijeni nećak nije bio u stanju ni da proputuje ni desetinu svijeta, a kamoli da izradi kartu svijeta.“

Jedna od centralnih priča koja se odvija unutar romana jeste Benjaminova smrt i vaskrsenje. To je parodija koja aludira na Isusovo čudo. Činjenica da bugarski mladić u ovoj parodiji urezuje kolac kako bi ga zabio u Benjaminova prsa, podsjeća na ideju da se vampiri mogu ubijati samo na ovaj način. Alibaz, jedan od sporednih likova knjige, koji osniva bandu inspiriran Efrasiyabom, pljačka prodavnice igračaka, pokazuje veliki uspjeh u uličnim tučama i uspostavlja vlastito carstvo, parodija je na *Šahnamu*.⁸⁸ Na taj način se ističe ideja da je želja za zavladaivanjem svijetom djetinjasta ambicija, a ep je ironiziran i integriran u roman. Dio o Mehdiju opisan u posljednjim dijelovima romana nastao je kao parodija na vjerovanje u Mehdija.⁸⁹ U nastavku ćemo navesti citate iz romana koji pokazuju prisustvo spomenute parodije.

*"Hortlak falan değil, nabzı atıyor. Zavallıyı diri diri gömmüşler" dediğinde palalar indi. Fakat durumdan emin olmak isteyenler, "Bakalım Yahudi doğru mu söylemiş" diye teker teker delikanlıya yaklaşılarak kâh nabzını tutup, kâh orasını burasını mıncıkladılar. Bu arada delikanlı, niyeti farklı bir kulamparaya bir Osmanlı tokadı aşketti. Bu da onun sağ olduğunun en büyük delili kabul edilince, Bulgar külhanileri, onun göğsüne saplamayı düşündükleri kazığı yontmaya son verdiler."*⁹⁰

Prevod:

„Kad je rekao: "Nije duh, osjeti mu se puls. Jadnika su živog zakopali", mačete su se spustile. Ali oni koji su se željeli uvjeriti u situaciju prilazili su jedan po jedan mladiću govoreći: "Da vidimo govori li Židov istinu." Malo su mu pipali puls, a neki su ga tu i tamo uštinuli. U

⁸⁸ Šahname ili Knjiga kraljeva nacionalni je ep Irana čiji je autor Firdusi Šahname se bavi poviješću i mitologijom drevne Perzije prije pojave i ekspanzije islama.

⁸⁹ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 47

⁹⁰ Puslu Kıtalar Atlası, str. 51

međuvremenu, mladić je jednom od onih koji su imali drugačiju namjeru udario osmanski šamar. To je uzeto kao najveći dokaz da je živ, a bugarski huligani prestali su izrezivati kolac koji su planirali zabiti u njegova prsa.“

“*Mehdî gelecek, Dabbetü'l Arz yerin altından çıkacak, günahkârlar cezalandırılacak, ekinler kuruyacak, gökleri ateş bulutları kaplayacak, denizler çekilecek, yüzen, yürüyen ve uçan her şey ölecek.*”⁹¹

Prevod:

"Mehdi će doći, Dabbetü'l Arz⁹² će izaći ispod zemlje, grešnici će biti kažnjeni, usjevi će uvenuti, oblaci vatre će prekriti nebo, mora će se povući, sve što pliva, hoda i leti umrijet će."

Naracija unutar naracije je još jedna tehnika koja je Anaru koristila za stvaranje djela *Atlas maglovitih kontinenata*, te je ono općenito u obliku isprepletenih i unutrašnjih narativa smještenih unutar drugih narativa. Naracija unutar naracije, koju možemo smatrati i „igrom u igri“, kreirana je u romanu kao sanjar koji u snovima zapisuje snove čovjeka koji sanja. Uzun İhsan Efendi, koji je stvorio sina u svom snu, predstavlja naraciju unutar naracije. Za ovaj roman bi bilo prikladnije koristiti izraz 'san u snu', a ne 'igra u igri'.⁹³

U ovom romanu Anar koristi i palimpsest, za koji smo prethodno naveli da označava tekst ispisan na pergamentu s kojeg je prethodno izbrisan prvobitni tekst. U kontekstu intertekstualnosti, palimpsest se može definirati kao polifona struktura koja može nastati kao rezultat dubinskog ispitivanja tekstova nagomilanih jedan na drugi. Roman *Atlas maglovitih kontinenata* možemo posmatrati kao tekst koji je nastao kombinacijom različitih dijelova nekih drugih tekstova. Međutim, kada se tekst romana posmatra u kontekstu prostora, vidimo grad Istanbul u kojem se život osmanskog perioda doživljava u kontekstu novog historizma.⁹⁴ Kada uzmemo u obzir da se roman sastoji od više značenjskih slojeva, važno je obratiti pažnju na to

⁹¹ Puslu Kıtalar Atlasi, str.. 179

⁹² Dabbetü'l Arz – Zvijer zemaljska, jedan od predznaka sudnjeg dana. Dostupno na: <https://eksisozluk.com/dabbetul-arz--1421911>, Pristupljeno : 05.04.2024.

⁹³ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlasi" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 47

⁹⁴ Novi historizam - smjer književne i kulturalne teorije formiran početkom 1980-ih u SAD-u u okviru proučavanja renesanse. Ističe povezanost književnosti s različitim neknjiževnim tekstovima i izvanknjiževnim institucijama. U metodologiji novi historizam teži prevladati ograničenja historizma i dekonstrukcije. Historizmu se usprotivio u proglašavanju teksta pukim učinkom društvenog, ideološkog i kulturnoga konteksta, koji ostavlja netaknutim. Nasuprot dekonstrukciji, novi historizam uključuje književne tekstove u raznorodne kontekste istražujući cirkulaciju simboličke energije određene povijesne epohe. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/novi-historizam>. Pristupljeno 30.03.2024.

da Istanbul, transformisan sa fantastičnim karakteristikama, nije samo mjesto dešavanja radnje romana, nego se njegov jezik, vjerovanja, ekscentričnosti i groteskni likovi pojavljuju kao odvojen sloj u romanu. Kada se prostorni sloj romana zagrebe, na dnu ostaje ono što možemo nazvati filozofskim slojem. Ovaj sloj je interpretirana i modificirana forma Descartesove misli o pojavi snova. Anar problematiku Descartesa, koji traga za suštinom bitka na osnovu krilatice "Mislim, dakle jesam", u svom romanu postavlja kao problematiku Uzun İhsan Efendija. To ćemo pokazati na sljedećem primjeru:

*(...) Kendi kendine, 'Düş görüyorum' dedi, 'Düş gördüğümünden şüphe edemem. Düş görüyorum, öyleyse ben varım. Varım ama ben kimim?' (...)*⁹⁵

Gördükleri ister gerçek ister düş olsun, bundan gerçeği ya da düşü gören bir öznenin varlığı çıkıyordu. Şu durumda bütün bunları gören bir kişi olarak o, vardı. 'Rendekâr'ın dediği gibi ben varım' diyordu, 'Peki ama ben kimim? Ayna bana İhsan Efendi olduğumu söylüyor, rüyamdaki ayna ise Bünyamin olduğumu söylüyor. Ben kimim? Bütün bunları gören özne aslında kim?'⁹⁶

Prevod:

"(...) 'Sanjam', rekao je u sebi. 'Ne mogu da sumnjam da sanjam. Ja sanjam, dakle postojim. Postojim, ali ko sam ja?' (...)"

"Bilo da je ono što je vidio stvarnost ili san, to je rezultiralo postojanjem subjekta koji je vidio stvarnost ili san. U ovom slučaju, on je postojao kao osoba koja je sve to vidjela. Govorio je: „Baš kao što kaže, ja postojim, ali ko sam ja? Ogledalo mi govori da sam İhsan Efendi, a ogledalo u mom snu govori mi da sam Bünyamin. Ko sam ja? Ko je zapravo subjekt koji sve ovo vidi?"

U filozofskom sloju palimpsesta koji se pronalazi ispod Anarovog romana, Descartesova misao "Mislim, dakle jesam" pretvara se u "Sanjam, dakle jesam".⁹⁷ To potvrđuje sljedeći primjer:

Ne var ki ben, kendimle ilgili bazı meseleleri hâlâ çözebilmiş değilim. Rendekâr düşünüyor olmasından varolduğu sonucuna çıkarıyor. Ben de düşünüyorum, dolayısıyla varım,

⁹⁵ Puslu Kıtalar Atlası, str. 45

⁹⁶ Puslu Kıtalar Atlası, str. 46

⁹⁷ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 48

ama kimim? Galata'da, Yelkenci Hanı bitişiğinde ikamet eden Uzun İhsan Efendi mi, yoksa bugünden tam üç yüz sekiz yıl sonra, sözgelimi İzmir'de oturan mahzun ve şaşkın adam mı? Hangimiz düş ve hangimiz gerçek? Düşünüyorum, o halde ben varım. Düşünen bir adamı düşünüyorum ve onun, kendisinin düşündüğünü bildiğini düşünüyorum. Bu adam düşünüyorsa olmasından varolduğu sonucunu çıkarıyor. Ve ben, onun çıkarımının doğru olduğunu biliyorum. Çünkü o, benim düşüm. Var olduğunu böylece haklı olarak ileri süren bu adamın beni düşlediğini düşünüyorum. Öyleyse, gerçek olan biri beni düşünüyor. O gerçek, ben ise bir düşün oluyorum.⁹⁸

Prevod:

„Međutim, još uvijek nisam uspio riješiti neke probleme o sebi. Rendeکار zaključuje da postojim jer mislim. I ja mislim, dakle postojim, ali ko sam ja? Uzun İhsan Efendi, koji živi pored gostionice Yelkenci u Galati, ili tužni i zbunjeni čovjek koji boravi u Izmiru tačno tri stotine osam godina kasnije? Ko je od nas san, a ko stvarnost? Mislim, dakle postojim. Mislim na čovjeka koji misli i ja zamišljam da on zna da misli. Taj čovjek zaključuje da postoji iz činjenice da misli. A ja znam da je njegov zaključak istinit. Zato što je on moj san. Mislim da taj čovjek, koji tako s pravom tvrdi da postoji, sanja mene. Dakle, neko ko je stvaran sanja mene. On je stvaran, a ja sam san.“

Anar, kao romanopisac, u svom svijetu stvara sebe, povezujući svoje postojanje sa činom sanjanja. Ovaj čin sanjanja stvara i sadržaj romana. Međutim, Anarova najupečatljivija ideja je ta u kojoj on izražava mogućnost da je on lik stvoren u nečijoj mašti, te na taj način dovodi u sumnju svoje postojanje.

Kada je u pitanju tehnika kolaža, koja u izvornoj definiciji predstavlja uzimanje određenog broja elemenata iz prethodno postojećih radova, predmeta i poruka i njihovo umetanje u novu kreaciju, važno je istaknuti da u Anarovom djelu ona odstupa od svog prvobitnog cilja. Prije svega, treba napomenuti da je kolaž izvorno bio slikarska tehnika, ali je našao mjesto i u postmodernim tekstovima, kako bi koncept intertekstualnosti dobio na težini. Kolaž u književnosti predstavlja skup različitih elemenata uzetih izvan teksta, koji se potom formiraju u cjelinu i umeću u djelo prema određenom kodu. Tehnika koju u ovom romanu koristi Anar ne može u potpunosti biti okarakterisana kao kolaž, i to zbog toga što fragmenti koje on unosi u svoj roman nisu direktno dijelovi prethodno napisanih djela, nego je riječ o

⁹⁸ Puslu Kıtalar Atlası, str. 237

tekstovima koji su modificirani tehnikama kao što su ironija, parodija i pastiš smješteni u strukturu romana.

5.2. Intertekstualnost koja se referira na historijske i sakralne elemente

Budući da İhsan Oktay Anar u svojim romanima preferira historijsko i mistično shvatanje, tekstovi su direktno ili indirektno povezani sa mnogim religijskim, mitološkim i historijskim tekstovima napisanim u prošlosti. Takvo stanje pruža mogućnost da se koncept intertekstualnosti, koji je nastao pod vodstvom Kristeve i Barthesa 60-ih godina, lahko primjenjuje na Anarove romane.

U romanima İhsana Oktaya Anara, budući da su tradicionalni narativni tipovi imitirani kroz parodiju i pastiš potkopani obiljem humora i ironije, a također su podvrgnuti iskrivljavanju i poricanju, dovodi se u pitanje autorova, pa i naratorova vjera u vlastiti tekst i vjerodostojnost teksta. To je najvažnija razlika između imitiranih originalnih tekstova i narativa İhsana Oktaya Anara. U njegovom romanu, u kojem se čak i ljudi božanskog karaktera pretvaraju u karikature, autor dotične tradicionalne tekstove ne percipira kao primjere, već zapravo satirizira racionalno znanje oponašajući ih. Osim toga, skretanjem čitačeve pažnje na autora/sebe putem metafikcije, čini vidljivijim imitacije stila i sadržaja i namjerno navodi čitatelja na nevjericu u tekst, kakvu vidamo u epskim pozorištima.⁹⁹

İhsan Oktay Anar, koji svoja djela pretvara u paradu tekstova s različitim stilovima koje ugrađuje u vlastiti stil, u svojim romanima nerijetko se poziva na druge tekstove i često pribjegava pripovijedanju i oponašanju tekstova. Iako je većina autora i djela koje pripovjedači romana navode kao izvore u tekstu izmišljena, može se dogoditi i da autor pominje poznate ličnosti i djela s kojima svoje tekstove povezuje, ili mijenja te osobe i djela na način na koji ih mogu prepoznati samo oni koji ih poznaju. Na primjer, u romanu *Atlas maglovitih kontinenata* spominje se djelo "Öttürme on Zagon" (*Rasprava o metodi*), djelo Renéa Descartesa koje je u romanu Kubelik preveo za Arap İhsana. Posredstvom protagoniste romana Uzun İhsana iznosi se novi pogled na filozofiju postojanja, koji se s vremena na vrijeme ponavlja kao lajtmotiv.¹⁰⁰

Autor koji želi da navede ljude da misle da nije moguće da tekst bilo koje vrste sadrži potpuno objektivnu istinu, u svoje romane unosi dvosmislene informacije uključivanjem

⁹⁹ Gülseren Özdemir, "Metinlerarasılık Bağlamında İhsan Oktay Anar Romanlarının Geleneksel Anlatı Türleriyle İlişkisi" u Türk Dünyası Kültür Kongresi İzmir Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, 2010, str..3

¹⁰⁰ Ibid, str..4

kazivanja različitih ljudi i narušavanjem pouzdanosti tih naracija. On oponaša jezik i stil koji se koristi u hronikama i biografijama kako bi naglasio da je historija tekstualna/fiktivna. Zapravo, romani İhsana Oktaya Anara nisu klasični historijski romani, već historijski romani koji nose historijsku atmosferu koju stvara mašta današnjeg svijeta.

Sufizam je također izuzetno utjecajan u djelima İhsana Oktaya Anara, koji poslanike, anđele, historijske i mitološke ličnosti često postavlja kao nove heroje, često s istim, a ponekad i sličnim imenima. Motiv patnje i potom sazrijevanja u sufizmu prisutan je u svim autorovim romanima. Lik Bünyamin u romanu *Atlas maglovitih kontinenata* prolazi kroz stalne promjene i na kraju sazrijeva kroz avanture koje doživljava. U ovim tekstovima, gdje se tema sufizma ponekad obrađuje eksplicitno, a ponekad implicitno, junaci koji sazrijevaju imaju vodiča - ponekad osobu, ponekad predmet - što je također karakteristika mesnevija. U predmetnom romanu, autor to prikazuje kroz atlas koji je Bünyamin dobio od svog oca Uzun İhsan Efendije, a koji ga vodi kroz život i pomaže mu da dostigne zrelost. Tema puta i putovanja, koja je vrlo česta u mesnevijskim, također je važna karakteristika ovog romana.¹⁰¹

U gotovo svim autorovim djelima postoje ljudi koji predstavljaju Boga i Sotonu, Dobro i Zlo, a u *Atlasu maglovitih kontinenata* tu ulogu imaju likovi Bünyamina i Ebrehe.¹⁰² U ovom romanu Ebreheov zli plan je nastojanje da postigne vječnost i tako riješi misteriju ovozemaljskog života. On zapravo traži novac za koji smatra da je simbol beskonačnosti i da potiče iz beskonačnog svijeta, te se nada da će ga on učiniti beskonačnim. Može se reći da i sam autor na neki način potencira postojanje beskonačnosti, samim tim što je roman koncipiran na činjenici da se sve dešava u njegovoj mašti, te likovi u romanu postoje zahvaljujući njegovim snovima.¹⁰³ Ebreheov zli plan se također može dovesti u vezu sa historijskim likom Ebrehea koji se spominje u Kur'anu.

„Sura El-Fil (bosanski :Slon) je 105. sura svete islamske knjige Kur'ana. Sadrži 5 ajeta i spada u mekanske sure (sure objavljene u Meki). Jedna je od kraćih sura i jedna od četiri sure koje su nazvane po nekoj od životinja. Ova sura govori o Ebrehinoj vojsci, na čijem je čelu bio slon, koja je krenula srušiti Kabu. Ta vojska je smatrala da im niko ništa ne može. Ali Allah im

¹⁰¹ Gülseren Özdemir, „Metinlerarasılık Bağlamında İhsan Oktay Anar Romanlarının Geleneksel Anlatı Türleriyle İlişkisi” u Türk Dünyası Kültür Kongresi İzmir Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, 2010, str.. 9-10

¹⁰² Ibid, str.. 8

¹⁰³ Ibid, str..10

je preko jata ptica koje su nosile užareno kamenje dokazao da je Allah moćniji od njih i da se ne valja oholiti i uzdizati.“¹⁰⁴

Prema islamskom vjerovanju, Benjamin je bio jedan od sinova Jakuba a.s., a prevod njegovog imena je „desna ruka“. U predmetnom romanu, Bünyamin je ruka Uzun İhsan Efendija kojom on piše svoj roman, dakle, svoja mišljenja i stavove nam predočava kroz njegov lik. Benjamin je, prema islamskom vjerovanju, bio jedini brat Jusufa a.s. koji ga nije izdao. Također, u ovom djelu Bünyamin je prikazan kao iskren i odan lik. Osim imena, incident Benjaminove smrti i uskrsnuća referira se na Isa a.s. i njegovo uskrsnuće. Druga imena korištena u romanu, također se koriste s referentnom funkcijom. Ime Ebrehe je referenca na kur'ansku suru *Slon*, u kojoj je Ebrehe ime osobe koja namjerava počiniti veliki zločin, odnosno uništiti Kabu uz pomoć slonova. U romanu je Ebrehe prikazan kao osoba koja u svom liku utjelovljuje velike grijehe.

Lik ruske devojke Aglaje u romanu je takođe referenca na ženski lik u romanu *Idiot* koji je napisao Dostojevski. U tekstu desetine imena i događaja kao što su Simurg, Süleyman, Lokman Hekim, Utarid, Pitagora, Harun, Nojeva arka, Einsteinova teorija relativnosti, kur'anska kazivanja, Katip Çelebi čine paradu referenci. U romanu je poznata Kurtubijeva tezkira¹⁰⁵ (et-Tezkire fi Ahvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhire) u kojoj objašnjava teme kao što su smrt, stanja mrtvih, apokalipsa, raj i pakao, Aristotelova "Fizika" i sl. Direktna referenca na ove knjige data je spominjanjem naziva njihovih knjiga.¹⁰⁶ To možemo vidjeti u sljedećim odlomcima romana:

*"Ey kör! Aç gözünü de düşlerden uyan. Simurg'u göremesen de bari küçük bir serçeyi gör. Kaf Dağına varamasan bile hiç olmazsa evinden çıkıp kırlara açıl; böcekleri, kuşları, çiçekleri ve tepeleri seyret. Bırak dünyanın haritasını yapmayı! Daha hayattayken bir taşı bir taşın üstüne koy. Gülleri ve bülbülleri göremeyip gün boyu evinde oturan adam Dünyanın kendisini hiç görebilir mi?"*¹⁰⁷

Prevod:

¹⁰⁴ Dostupno na: <https://www.ikre.online/sura-el-fil-arapski-transkripcija-prijevod/>. Pristupljeno: 05.04.2024.

¹⁰⁵ Tezkira - (množina od riječi tezakir), izvedena je od korijena zikr što znači "sjećati se, sjetiti se" u rječniku, znači "nešto što izaziva sjećanje". Kao pojam se odnosi na biografsko-antologijsko djelo napisano u antičkom periodu.(prevedeno s tur.) Dostupno na: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezkire--tabakat>, Pristupljeno 06.04.2024.

¹⁰⁶ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 46

¹⁰⁷ Puslu Kıtalar Atlası, str. 21

"O slijepče! Otvori oči i probudi se iz svojih snova. Čak i ako ne možeš vidjeti Feniksa¹⁰⁸, vidi barem malog vrapčića. Čak i ako ne možeš doći do planine Kaf, barem napusti svoj dom i idi u polja; posmatraj insekte, ptice, cvijeće i brežuljke. Prestani crtati kartu svijeta! Dok si još ži učini nešto, pomjeri jedan kamen s njegovog mjesta. Može li čovjek koji po cijeli dan sjedi u kući i ne vidi ruže i slavuje vidjeti Svijet?"

„(...)Kurtubi'nin tezkiresinde Mağrip illerinden çıkıp geleceği bildirilen, hilye-i şerifi bütün alimlerce malum Mehdî'yi, Kıyametin o yetmiş küsur alametinden birini, Deccal'in bayrağı altında toplanan kâfirler ve akli çelinmişlerle savaşıp onları yenecek olan o kurtarıcıyı(...)“¹⁰⁹

Prevod:

„U Kurtubijevim memoarima, Mehdi, za kojeg se navodi da dolazi iz provincija Magreba i čiji je proročanski lik poznat svim učenjacima, jedan je od sedamdeset i više znakova Sudnjeg dana, tog spasitelja koji će se boriti i poraziti nevjernike okupljene pod zastavom Dedždžala¹¹⁰, i one kojima je pomutio pamet (...)“

„Sana aslında Kâtip Celebi'nin, Cihannüma adıyla tercüme edip bana bir nüshasını hediye ettiği Atlas Minor gibi bir eser bırakmak isterdim.¹¹¹

- "Şimdi havanın olmadığını ve taşın boşlukta fırlatıldığını farzet. Bu durumda ne diyebilirsin?"

- "Yoksa sonsuz hızın mı peşindesin?"

¹⁰⁸ Feniks -u egipatskoj mitologiji ptica slična orlu ili čaplji, utjelovljenje boga sunca Ra, posvećena Ozirisu. Prema mitu, pri stvaranju svijeta pojavila se na prabrežuljku; prema kasnijem mitu, preuzetu od Grka i Rimljana, svakih je 500 god. dolazila iz Arabije, Etiopije ili iz Indije u Heliopolis, izgradila sebi gnijezdo na hramu boga Sunca i u njemu se spalila. Iz pepela ona bi opet pomlađena uskrsnula, pa se tako ciklus ponavljao. Simbol neumrlosti. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/19219>. Pristupljeno 06.04.2024.

¹⁰⁹ Puslu Kıtalar Atlası, str.. 187

¹¹⁰ Dedždžal – Božije stvorenje koje predstavlja prvi veliki predznak smaka svijeta. Dostupno na: <https://www.n-un.com/dedzal-prvi-veliki-predznak-smaka-svijeta/>. Pristupljeno 06.04.2024.

¹¹¹ Puslu Kıtalar Atlası, str.. 236

- *"Bu soruya cevap vermek için henüz erken. Aristoteles Fizik adlı eserinde, boşluğun olmadığını, eğer olsaydı boşlukta yol alan bir cismin sonsuz hıza erişeceğini, bunun da imkânsız olduğunu söyler."*¹¹²

Prevod:

- „Zapravo, želio bih ti ostaviti djelo kao što je Atlas Minor, koje je Kâtip Çelebi preveo pod imenom Cihannüma i poklonio mi primjerak.“

- „Sada pretpostavimo da nema zraka i da je kamen bačen u prazan prostor. Šta možeš reći u ovom slučaju?“

- „Da li ti to možda tragaš za beskonačnom brzinom?“

- „Prerano je za odgovor na ovo pitanje. U svom djelu Fizika, Aristotel kaže da nema praznog prostora, a da postoji, objekt koji se kreće u praznini dostigao bi beskonačnu brzinu, što je nemoguće.“

*„(...) Kilit denen nesneyi, servetini korumak amacıyla üç bin yıl önce icad eden Harun'un ruhuna dua ediliyordu. Gel gör ki Harun'dan yüz yetmiş üç sene sonra Fisagor matkabi, bin iki yüz altmış iki sene sonra da Bağdat hırsız Mirdesenk Sehpernebi maymuncuğu icad ettiğinden ölümler azalmadı.“*¹¹³

Prevod:

„Molilo se za dušu Haruna, koji je prije tri hiljade godina izumio predmet zvani brava kako bi zaštitio svoje bogatstvo. Međutim, budući da je Pitagorina bušilica izumljena stotinu sedamdeset tri godine nakon Haruna, a bagdadski lopov Mirdesenk Sehpernebi izumio je lopovski ključ hiljadu dvjesto šezdeset dvije godine kasnije, smrtni slučajevi se nisu smanjili.“

U ovom potpoglavlju smo napravili analizu intertekstualnih referenci u romanu *Puslu Kıtalar Atlası* İhsana Oktaya Anara, te primjerima pokazali kako autor koristi historijske, religijske i mitološke elemente kako bi oblikovao svoje priče. Kroz ove primjere, vidimo kako

¹¹² Puslu Kıtalar Atlası, str.. 147-148

¹¹³ Puslu Kıtalar Atlası, str.. 133-134

se Anarov tekst prepliće s različitim tekstovima, od Kur'ana do Descartesa, stvarajući bogatu mrežu referenci koja produbljuje slojevitost i kompleksnost ovog romana. Ovo potvrđuje hipotezu rada o intenzivnoj mreži intertekstualnih odnosa u Anarovim djelima, što dodatno obogaćuje čitateljsko iskustvo i omogućuje dublje razumijevanje složenih tema koje autor istražuje. Naredno poglavlje će biti bazirano na primjerima metatekstualnosti u romanu *Puslu Kitalar Atlası*.

6. Metatekstualnost u djelu „Puslu Kıtalar Atlası“

Kao što smo prethodno naveli, metatekstualnost kao pojava prisutna je od početka postmodernizma, a pojam metatekst predstavlja dio teksta ili tekst koji se odnosi na kakav drugi tekst o kojem govori, a da ga pritom nužno ne citira. Također, radi lakšeg razumijevanja metatekstualnosti, možemo reći da ona označava odnos teksta prema samom sebi. Roman *Atlas maglovitih kontinenata*, autora Ihsana Oktaya Anara, djelo je koje je bogato primjerima autorefleksije, odnosno metatekstualnosti, te ćemo u nastavku nastojati dati detaljnije primjere koji to potkrepljuju.

Pojavom metatekstualnosti u ovom romanu detaljnije se bavio književni teoretičar Muhammed Hüküm, koji navodi da je Ihsan Oktay Anar jedan od pisaca koji u sve svoje romane unosi duh metatekstualnosti, ali i intertekstualnosti. Naime, prije svega, Anar fikcionalizira odnos između pisca, čitaoca i protagonista romana. U knjizi se često aludira na to da je junak Uzun İhsan Efendi, koji želi nacrtati mapu svijeta kroz svoje snove, sam İhsan Oktay Anar. Prema ovoj fikciji, lik po imenu Bünyamin, sin Uzun İhsan Efendija, izmišljeni je lik kojeg autor koristi kao junaka romana. Kada Uzun İhsan, glas autora u romanu, napusti roman, uloga Bünyamina u romanu se može jasnije razumjeti. Autor, koji je u fikciji ubio Bünyamina, a zatim ga uskrsnuo, poslije tog događaja je odsjekao uši i nos svom predstavniku Uzun İhsan Efendiju te mu iskopao oči, a samim tim je svoju ulogu u romanu prebacio na Bünyamina.¹¹⁴

Na taj način izobličava i skriva autora (sebe) unutar teksta. Autor u tekstu više nije heroj, već sila koja vodi Benjamina i daje mu upute kroz život i nedaće koje su ga snašle. Dok Uzun İhsan Efendi u prvi plan stavlja Bünyamina, novog junaka romana, on i dalje naglašava da je on taj koji sanja i svojim snovima stvara sva dešavanja:

Kör ve sağır olmama rağmen seni hem görüyor, hem de duyuyorum oğlum" dedi... aslında seni görüp duymaktan da öte, hem seni, hem de içinde yaşadığın dünyayı düşünüyorum... sizler, hepiniz, içinde yaşadığınız dünya, Konstantiniye, her şey sadece ve sadece benim düşüncemde varsınız.... "her şey ben ve benim düşüncelerimden ibaret olsa da bu dünyada yaşamak zevkli bir şey" diyordu, "sen! oğlum! Sen benim zihnimde bir düş, bir düşüncesin. Bana şu anda dokunuyorsun... Ama ben sana dokunamıyorum. Çünkü düşlere dokunmak mümkün olabilir mi?"¹¹⁵

¹¹⁴ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 41

¹¹⁵ Puslu Kıtalar Atlası, str. 127

Prevod:

"Iako sam slijep i gluhi, vidim i čujem te, sine moj", rekao je... Zapravo, ne da te vidim i čujem, nego zamišljam i tebe i svijet u kojem živiš... vi, svi vi, svijet u kojem živite, Konstantinopolj, svi vi postojite samo u mojim mislima. "Iako se sve sastoji od mene i mojih misli, život u ovom svijetu je zabavan", rekao je, " Ti ! Sine moj! Ti si san, misao u mom umu. Dodiruješ me upravo sada... Ali ja tebe ne mogu dodirnuti. Zato što je snove nemoguće dodirnuti, zar ne?"

Za Anara, svaki od likova koje stvara zapravo je jedan dio njegovog vlastitog uma. I protagonist i antagonist nastaju u autorovim mislima, a autorova svijest je iznad svih likova u romanu koje je stvorio. Mnogo je stvari koje ljudi u romanu ne znaju, a autor zna. U ovom slučaju, protagonista možda neće izraziti cjelokupnu autorovu svijest. Čak ni rezultat sukoba između stvorenih antagonista i protagonista možda neće u potpunosti ispuniti autorov cilj. U nekim slučajevima moguće je uočiti da svijest likova u romanu prevazilazi svijest njihovog tvorca. S druge strane, moguće je da autor knjige nije razmišljao o zaključku koji čitalac izvlači iz situacije u fikciji. U nekim dijelovima romana možemo primjetiti da, dok autor piše roman, junak ili radnja mogu sebi kreirati sudbinu sa situacijom koja nije unaprijed sračunata.

Ono što İhsan Oktay Anar zapravo misli za Bünyamina u ovom romanu je stvoriti ga, baciti u fikciju i promatrati rezultate. Međutim, svjesnim izborom, Bünyamin nije stvoren kao dovoljno snažan lik romana da izdrži taj teret. U stvari, Uzun İhsan Efendijev izbor na početku romana je da izbjegne da bude heroj. Jer na početku romana, dok je Bünyaminov ujak Arap İhsan zaista išao u avanture i živio svoj život, Uzun İhsan Efendi je odabrao da proputuje kontinente i izradi atlas u svom snu. Ova strategija ima za cilj da se naglasi razlika između pisca i običnog čovjeka. Dok prosječna osoba više voli biti uključena u život, pisac radije sjedi za stolom i mašta. Dakle, Arap İhsan je praktičar; Uzun İhsan Efendi je teoretičar. Na taj se način izbor između života i mašte smješta u filozofsku strukturu romana.¹¹⁶

Uzun İhsan, autorov predstavnik u fikciji, stvorio je veoma snažan lik kada je napustio fikciju i prisilio Bünyamina da stane na svoje noge. Ovaj lik, čije je ime preuzeto iz islamske priče o događaju sa slonovima kojima su nevjernici pokušali srušiti Kabu, jeste Ebrehe. Ebrehe, koji svojim fizičkim opisom podsjeća na vampira, vrlo je obrazovan, inteligentan i zlonamjerman u poređenju sa Bünyaminom. Još jedna upečatljiva karakteristika u Ebreheinom prikazu je

¹¹⁶ Puslu Kıtalar Atlası, str.. 41

njegova ženstvenost. Ženstvenost koja se krije iza muškosti i zlobe zapravo je znak impotencije. U romanu je Ebreheova strast za moći konstruirana kao skrivanje nedostatka.

Bünyaminova dobrota, slabost i beznačajnost ga ne čine herojem protiv Ebrehea u normalnim okolnostima. Na ovaj način Anar ističe da mu je prioritet običnost i život daleko od strasti. U fikciji, iako autor šalje Bünyamina u rat, on ga ne može učiniti istinskim herojem. Iz tog razloga, Bünyamin stalno dobija podršku od svog oca (samog autora) u svojim raspravama sa Ebreheom.¹¹⁷ Ovo je strategija koju je sam autor razvio kako se ne bi odvojio od fikcije:

*„Çok şey biliyormuşsun gibi konuşuyorsun. Ancak fazlasıyla silik birisin. Ağzından çıkan sözler beni şaşırtıyor, sanki biri bu sözleri kulağına fısıldıyor gibi. Kim bilir belki de birinden ilham alıyorsun.“*¹¹⁸

Prevod:

„Pričaš kao da mnogo znaš. Ali ti si jako slabašna osoba. Iznenaduju me riječi koje izlaze iz tvojih usta, kao da ti neko šapuće ove riječi na uho. Ko zna, možda te neko inspiriše.“

*„Oysa büyük efendi hissettiği sıkıntıyı biraz deşseydi, iktidarın acizlik; güçsüzlüğün ise dirim çağrışımlarıyla yüklü olduğunu fark edecek ve Bünyamin'in kendisine karşı taşıdığı üstünlüğü biraz olsun anlayabilecekti.“*¹¹⁹

Prevod:

„Međutim, da se veliki majstor malo više unio u nevolju koju je osjećao, shvatio bi da je vlast zasićena aluzijama nesposobnosti; a slabost aluzijama vitalnosti, i mogao bi donekle razumjeti superiornost koju je Bünyamin imao nad njim.“

Znati da je autor, kojeg smatramo ocem koji svojim glasom neprestano favorizuje svog izmišljenog sina Bünyamina, također tvorac Ebrehea, vrijedno je pažnje jer pokazuje da dobro i zlo postoje zajedno u autorovom umu. Međutim, pred kraj romana, autor otuđuje Ebrehea koji neprestano tlači Bünyamina, i počinje ga ismijavati. Na neki način počinje da se sveti liku kojeg je stvorio. Autor, koji iznenada dovodi Ebrehea na scenu i tjera ga da pleše, daje mu do znanja

¹¹⁷ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 42

¹¹⁸ Puslu Kıtalar Atlası, str. 145

¹¹⁹ Puslu Kıtalar Atlası, str. 148

da je on taj koji je napisao njegovu sudbinu. Ebrehe je primoran da ustane i pleše, gotovo bez vlastitog pristanka, i sagne se kako bi natjerao ljude oko sebe nad kojima je inače pokušavao uspostaviti autoritet, da mu zabadaju novac. To je izmišljena igra, te u normalnim uvjetima nije moguće da Ebrehe uradi tako nešto. Ali apsurdni u fikciji su također odlika postmodernizma.¹²⁰ Ovim poigravanjem likom Ebrehea, potkopavanjem njegovog integriteta i dosljednosti autor se se svjesno poigrava i vlastitim autoritetom što se može shvatiti kao čin samoironije svojstvene metateksutalnim postupcima. Navest ćemo odlomke iz romana koji prikazuju momenat kada autor uništava Ebrehea.

Hinzıryedi sesindeki alaycı tonu değiştirip dışlerinin arasından,

- *"Beni kandırdın deyyus!" diye bağırdı, "Yıllardır hayatı bana zehir ettin ve beni kendi günah dolu işlerine alet ettin. Bana 'sefil' dedin ve beni yaşamaktan bezdirdin. Şimdi başına neler geleceğini biliyorsun, değil mi? Bununla birlikte son bir arzun varsa seni kıracak değilim. Var mı?"*

Her şeyin bittiğini anlayan Ebrehe, Hinzıryedi'nin kendisini boğmak için üstüste düğüm attığı sicime bakarak, fısıltıyla şunları dedi:

- *"Evet var. Bünyamin'le tek başıma konuşmak istiyorum".¹²¹*

Prevod:

„Hinzıryedi je promijenio sarkastičan ton u svom glasu i potom kroz zube rekao:

- „Prevario si me, hinjo!" vikao je: "Godinama si mi uništavao život i koristio me za svoja vlastita grešna djela. Nazvao si me 'jadnim' i učinio me umornim od života. Znaš što će ti se sada desiti, zar ne? Međutim, ako imaš jednu posljednju želju, ispunit ću ti je.

Shvativši da je sve gotovo, Ebrehe je pogledao uže koje je Hinzıryedi svezao u čvorove kako bi ga zadavio i rekao šapatom:

- Da, postoji. Želim razgovarati s Bünyaminom nasamo."

¹²⁰ Muhammed Hüküm, "İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" romanının metinlerarası ilişkiler açısından değerlendirilmesi", Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, str.. 42

¹²¹ Puslu Kıtalar Atlası, str. 214-215

„Sonunda, bir ucunu duvara bağladığı ipi ansızın Ebrehe'nin boynuna dolayarak germeye başladı. Bu esnada bütün gücünü harcadığı için boynundaki damarlar şişmesine rağmen o külhani şarkıyı söylemeye devam ediyordu. Büyük Efendinin dili hemen dışarı fırladı. Yüzü mosmordu ve gözleri yuvalarından uğramıştı. Hınzıryedi ipi bir an için salıverip hemen ardından gerer germez Ebrehe'nin kafası yana düştü. Boynu kırılmıştı. Eğer ip bu kadar hızlı gerilmeseydi ölümü daha uzun sürebilir, dilenciler kethüdası da bundan daha çok hoşnut olabilirdi.“¹²²

Prevod:

"Na kraju je iznenada omotao uže, čiji je jedan kraj zavezao za zid, oko Ebreheova vrata i počeo ga zatezati. Za to vrijeme je, iako su mu žile na vratu bile nabrekle od iscrpljenosti, nastavio pjevati tu kultnu pjesmu. Jezik velikog majstora odmah je izletio. Lice mu je bilo ljubičasto, a oči ispale iz očnih duplji. Čim je Hınzıryedi na trenutak pustio uže, a zatim ga ponovo zategnuo, Ebreheova glava je pala u stranu. Vrat mu je bio slomljen. Da uže nije bilo tako brzo zategnuto, njegova bi smrt možda i duže trajala, a prosjaci bi time bili zadovoljniji."

Na osnovu svega navedenog, možemo zaključiti da metatekstualnost, kao ključni element ovog romana, duboko prožima svaki sloj priče i likova, stvarajući složenu mrežu odnosa unutar teksta. Kroz likove poput Uzun İhsan Efendija i Bünyamina, autor fikcionalizira odnos između pisca, čitatelja i junaka, te na taj način otkriva povezanost između stvarnog svijeta i svijeta fikcije. U romanu se često aludira na to da je junak Uzun İhsan Efendi, koji želi nacrtati mapu svijeta kroz svoje snove, zapravo sam İhsan Oktay Anar. Prema ovoj fikciji, lik po imenu Bünyamin, sin Uzun İhsan Efendija, izmišljeni je lik kojeg autor koristi kao junaka romana. Ova kompleksna mreža odnosa između autora, likova i čitatelja stvara višeslojnu naraciju koja provocira i animira čitatelja na dublje promišljanje fikcijskoga i faksijskoga u svijetu romana. Shodno tome, metatekstualnost u romanu "Atlas maglovitih kontinenata" zasigurno nije samo formalni element, već je esencijalni dio njegove strukture i tematike, te tako omogućuje čitateljima dublje uranjanje u složene svjetove koje Anar stvara.

¹²² Puslu Kıtalar Atlası, str. 217.

7. Zaključak

Roman *Puslu Kıtalar Atlası* autora İhsana Oktaya Anara sastoji se od naracije o nizu nadrealnih događaja koji su se dogodili u Istanbulu 1681. godine. Roman počinje metanaratorom, koji sve događaje vidi, čuje i prenosi čitaocu, a ova fikcija se nastavlja kroz cijeli tekst.

Roman je postmoderan i pokazuje polifonu strukturu. Ovu polifoniju autor postiže koristeći mitove, epove, pripovijetke, legende, narodne pripovetke, hvalospjeve, parabole, putopise, mesnevije, biografije, hronike i sakralne tekstove u romanu. Dok imitacije stila i sadržaja kroz pastišne i parodijske tehnike stvaraju duhovitu i ironičnu situaciju, s druge strane, ova situacija daje utisak da znanje ne može biti apsolutno. Informacije koje su prethodno bile napisane i izrečene i koje su se smatrale objektivnim su iskrivljene i pluralizirane unutar teksta. Na taj način autor sugerira da se tekst negira i stvara namjerno nepovjerenje kod čitaoca, dajući mu poruku da u tekstu ne treba tražiti pouzdane i racionalne informacije. Da bi sve to postigao, İhsan Oktay Anar pribjegava tradicionalnim narativnim tipovima koji su puni fantastičnih elemenata i neprihvatljivi u smislu objektivnosti i racionalnosti.

Cilj ovog rada bio je utvrditi intertekstualne i metatekstualne elemente romana *Puslu Kıtalar Atlası*. Intertekstualnost je jedna od metoda koja se koristi za razumijevanje ove složene i polifone strukture romana. Budući da İhsan Oktay Anar preferira historijsko i mistično razumijevanje, tekstovi su direktno ili indirektno povezani sa mnogim religijskim, mitološkim i historijskim tekstovima napisanim u prošlosti što smo prikazali kroz razne odlomke iz romana. Analizirali smo i metatekstualne postupke koji se pojavljuju u ovom romanu, te na osnovu primjera koje smo naveli, možemo zaključiti da je ovo djelo bogato primjerima autorefleksije, odnosno metatekstualnosti.

Sažetak

Rad se bavi analizom intertekstualnosti i metatekstualnosti u romanu "Puslu Kıtalar Atlası" autora İhsana Oktaya Anara. Radnja romana je smještena u Istanbul 1681. godine, te autor koristi postmoderni pristup sa slojevitom naracijom i polifonijom. Intertekstualnost se manifestuje kroz brojne reference na mitove, legende, historijske i religijske tekstove, stvarajući bogatu mrežu značenja. Metatekstualnost se očituje u načinima na koje tekst reflektira sam sebe, često prekidajući fiktionalnu iluziju i uključujući čitatelja u proces stvaranja značenja. Autor koristi tradicionalne narativne forme, ali ih preobražava kroz parodiju i pastiš, naglašavajući relativnost istine. Rad se oslanja na teorijske koncepte poststrukturalizma, posebno ideje Julie Kristeve i Rolanda Barthesa o intertekstualnosti i metatekstualnosti. Analiza pokazuje kako Anar koristi ove koncepte za stvaranje složenog i višeslojnog teksta koji izaziva čitatelja da preispita granice između stvarnog i fiktionalnog. Posebna pažnja posvećena je likovima Uzun İhsan Efendija i Bünyamina, čiji su odnosi s autorom i čitateljem ključni za razumijevanje narativne strukture romana. Cilj rada je bio identificirati i analizirati intertekstualne i metatekstualne elemente u romanu, pokazujući kako Anar stvara tekst koji je istovremeno refleksivan i referencijalan. Kroz primjere iz romana, rad demonstrira kako autor koristi različite narativne tehnike za stvaranje kompleksnog i izazovnog književnog djela koje angažira čitatelja na višestrukim razinama.

Ključne riječi: intertekstualnost, metatekstualnost, postmodernizam, narativna struktura, İhsan Oktay Anar

Summary

This paper analyzes intertextuality and metatextuality in the novel "Puslu Kıtalar Atlası" by İhsan Oktay Anar. The story is set in Istanbul in 1681, and the author employs a postmodern approach with layered narration and polyphony. Intertextuality is manifested through numerous references to myths, legends, historical and religious texts, creating a rich network of meanings. Metatextuality is evident in the ways the text reflects on itself, often breaking the fictional illusion and involving the reader in the process of meaning-making. The author uses traditional narrative forms but transforms them through parody and pastiche, emphasizing the relativity of truth. The paper relies on theoretical concepts of poststructuralism, particularly the ideas of Julia Kristeva and Roland Barthes on intertextuality and metatextuality. The analysis shows how Anar uses these concepts to create a complex and multi-layered text that challenges the reader to reconsider the boundaries between the real and the fictional. Special attention is given to the characters Uzun İhsan Efendi and Bünyamin, whose relationships with the author and the reader are key to understanding the narrative structure of the novel. The aim of the paper was to identify and analyze the intertextual and metatextual elements in the novel, demonstrating how Anar creates a text that is both reflective and referential. Through examples from the novel, the paper illustrates how the author uses various narrative techniques to create a complex and challenging literary work that engages the reader on multiple levels.

Keywords: intertextuality, metatextuality, postmodernism, narrative structure, İhsan Oktay Anar

Literatura

1. Akgül, Alphan, *Evliya Çelebi ve İhsan Oktay Anar'ın Ortak Üslubu: Fantastik mi Keramet mi?*, Varlık, İstanbul, 2009, 58-62
2. Aktulum, Kubilay, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yay, İstanbul 2000
3. Barthes R., *Od djela do teksta*, u M. Beker (ur.): *Suvremene književne teorije*. SNL, Zagreb, 1999, 191-207
4. Barthes R., *Uvod u strukturalnu analizu pripovjednih tekstova*, u V. Biti (ur.): *Suvremena teorija pripovijedanja*, Globus, Zagreb, 1992, 47-95.
5. Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
6. Cebeci, Oğuz , *Komik Edebi Türler*, İthaki Yay. İstanbul, 2008
7. Ertem, Cengiz, *Türk Romanında Modern Arayışlar ve Postmodernizm-II*, Varlık, Temmuz 1114., İstanbul, 2000, 61-68.
8. Gündüz, Osman, *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası*, Grafiker Yay, Ankara, 2016
9. Hutcheon L., *Historiographic Metafiction : Parody and the Intertextuality of History*, u O'Donnell P., Con Davis R. (ur.): *Intertextuality and Contemporary American Fiction*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1989, 3-32.
10. Hutcheon L., *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo, Ontario, 1980.
11. Hüküm, Muhammed, *İhsan Oktay Anar'ın "PUSLİ KITALAR ATLASI" ROMANININ METİNLERARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*, Sosyal Araştırmalar Dergisi, Akademik Matubat, 2017, 38-51.
12. Karlıdağ, .Esra, *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarının Çözümlemesi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2010.
13. Koçakoğlu, Ahmet, *İhsan Oktay Anar, Hayatı-Eserleri-Sanatı*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2008.
14. Lotman J. M., *Struktura umjetničkog teksta*, Alfa, Zagreb, 2001.
15. Miroslav Beker, Milivoj Solar, *Intertekstualnost & Intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988
16. Oraić Tolić Dubravka, *Autoreferencijalnost kao metatekst i kao ontotekst*, u D. Oraić Tolić, V. Žmegač (ur.): *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1993., str. 135-147.

17. Özdemir, Gülseren *Metinlerarasılık Bağlamında İhsan Oktay Anar Romanlarının Geleneksel Anlatı Türleriyle İlişkisi*, Türk Dünyası Kültür Kongresi İzmir Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, 2010, 1-21.
18. Waugh, P., *The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*, Methuen, London i New York, 1984.

Korpus

1. Oktay Anar, *İhsan Puslu Kıtalar Atlası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

İnternet izvori

1. <https://www.xn--rjenik-k2a.com/> (Pristupljeno 07. 08. 2023.)
2. <https://oggito.com/icerikler/puslu-kitalar-atlasi-nicin-okunmali/66577> (Pristupljeno 07. 11. 2023.)
3. <https://edebiyatvesanatakademisi.com/Icerik.aspx?a=/e/YORUMLAR/Kitap> (Pristupljeno 10. 08. 2023.)
4. <https://www.96zetleri-ve-Ele%20Ftirileri/Puslu-K%20B1talar-Atlas%20B1-Hakk%20B1nda-Konu-%20C3%96zet-%20C4%B0nceleme--%20C4%B0hsan-Oktay-ANAR/Esa/E4CF5DE1-8E55-4904-8926-59CA4FE4CCBB> (Pristupljeno 10. 08. 2023.)
5. <https://kitapdiyari.com.tr/bilim-kurgu/puslu-kitalar-atlasi/> (Pristupljeno 10. 08. 2023.)
6. <https://www.turkedebiyati.org/ihsan-oktay-anar/> (Pristupljeno 10. 08. 2023.)
7. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ihsan-oktay> (Pristupljeno 11. 08. 2023.)
8. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60685> (Pristupljeno 11. 08. 2023.)
9. <https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/ihsan-oktay-anar.html>. (Pristupljeno 11.08.2023.)
10. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27671> (Pristupljeno 13. 9. 2023.)
11. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55345>, (Pristupljeno 04.10.2023.)
12. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40394> (Pristupljeno 04.10.2023.)
13. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/avangarda>) (Pristupljeno 11.02.2024.)
14. <http://struna.ihjj.hr/naziv/palimpsest/25042/>, (Pristupljeno 11.02.2024.)
15. <https://eksisozluk.com/brikolaj--3706478>, (Pristupljeno 11.02.2024.)
16. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/reis-piri>, (Pristupljeno 11.02.2024.)
17. <http://struna.ihjj.hr/naziv/dekonstrukcija/25162/>, (Pristupljeno 29.03.2024.)

18. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/novi-historizam>, (Pristupljeno 30.03.2024.)
19. <https://eksisozluk.com/dabbetul-arz--1421911>, (Pristupljeno 05.04.2024.)
20. <https://www.ikre.online/sura-el-fil-arapski-transkripcija-prijevod/>,(Pristupljeno 05.04.2024.)
21. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/19219>, (Pristupljeno 06.04.2024.)
22. <https://www.n-um.com/dedzal-prvi-veliki-predznak-smaka-svijeta/> (Pristupljeno 06.04.2024)
23. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezkire--tabakat>, (Pristupljeno 06.04.2024)